

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Adam Wágner

**Vznik jednotných zemědělských družstev
a jejich právní zakotvení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (14.6.2021)

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 153 054 znaků včetně mezer.

Wágner

V Praze dne 15.6.2021

Děkuji doc. JUDr. Ladislavu Soukupovi za pomoc při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	7
1 Od roku 1945 do února 1948.....	9
1.1 Košický vládní program:.....	9
1.2 Dekrety prezidenta:.....	11
1.3 Vývoj do voleb 1946:	12
1.4 Šest zemědělských zákonů:.....	14
1.5 Hradecký program:	15
1.6 Prosazené zemědělské zákony do roku 1948:.....	16
2 Od Vítězného února do přijetí zákona o JZD.....	19
2.1 Vítězný únor:.....	19
2.2 Programové prohlášení vlády a zákony 21. března:	19
2.3 První poúnorová koncepce družstva:.....	21
2.4 Naplnění slibů:	22
2.5 Léto 1948:	23
2.6 Příprava k přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech:	25
2.7 Přelomová schůzka:.....	29
2.8 Listopadové zasedání pléna ÚV KSČ 1948:.....	31
2.9 Prosincový vývoj:	32
2.10 Prosincová a lednová jednání o JZD:.....	35
2.11 Nařízení přijatá v lednu 1949:	37
2.12 Mechanizace zemědělství:.....	39
3 Od přijetí zákona o JZD do IX. Sjezdu KSČ	41

3.1	Příprava:	41
3.2	Důvodová zpráva k zákonu o JZD:	42
3.3	Zákon č. 69/1949., o jednotných zemědělských družstvech:	44
3.4	Zásady zemědělského družstevního práva:	46
3.5	Narizení ministra zemědělství, kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech:	47
3.6	Akční plán organizačních úkolů při budování JZD Z 1.DUBNA 1949: 49	
3.7	Stanovy JZD:	50
3.8	Jednací řád JZD:	54
4	Od IX. sjezdu KSČ do roku 1952	57
4.1	IX. sjezd KSČ:	57
4.2	Zvýhodňování JZD:	57
4.3	Únorové zasedání ÚV KSČ 1950:	58
4.4	Provozní řády:	60
4.5	Kolektivizace za pomoci zákonů:	63
4.6	Otázka půdy vesnických boháčů:	66
4.7	Únorové zasedání ÚV KSČ 1951:	68
4.8	Následný vývoj:	69
4.9	Akce K:	70
5	Od roku 1952 do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953	70
5.1	Rok 1952:	70
5.2	Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD	71
5.3	Rok 1952 od přijetí usnesení o upevnění a dalším rozvoji JZD:	73
5.4	I. sjezd JZD:	74

5.5	Zbytek roku 1953:	75
5.6	Prohlášení vlády ze dne 15. září 1953:	75
	Závěr	77
	Seznam použitých zdrojů	79
1.	Seznam použité literatury	79
2.	Seznam použitých internetových zdrojů	81
3.	Seznam použitých právních předpisů	82
4.	Seznam ostatních zdrojů	82
	Vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení	83
	Origination of the uniform agricultural cooperatives ("UAC") and their legal basis	84

Úvod

Cílem této diplomové práce byla snaha o zmapování procesu vzniku jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení. Ve své práci jsem se snažil vystihnout ducha doby a zodpovědět si otázku „Jak probíhal proces vzniku JZD a jaké byly jeho typické znaky“. Rozhodl jsem se postupovat chronologicky od poválečného vývoje až do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953, které hodnotilo dosažené úspěchy a neúspěchy první pětiletky. Těžiště mé diplomové práce by mělo spočívat především ve třetí a čtvrté části.

První část práce se zabývá poválečným vývojem v ČSR. Jsou zde zmíněny nejdůležitější dokumenty a zákony, které významně ovlivnily další průběh nejenom zemědělsko-družstevního práva. Dále jsem se snažil akcentovat politické aspekty dané doby a ukázat, jak důležitou roli hrála zemědělská politika ve vývoji ČSR.

Druhá část práce začíná Vítězným únorem a pokračuje až do přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech. V této části práce jsem se snažil zachytit vývoj zemědělsko-družstevního práva od ujištění vedení KSČ, že u nás kolchozy nebudou, až po překotné vytváření podmínek pro chystaný zákon o jednotných zemědělských družstvech v druhé polovině roku 1948 a na začátku roku 1949.

Třetí část mé práce se velmi podrobně věnuje zákonu o jednotných zemědělských družstvech. V této části práce jsem provedl právní rozbor daného zákona a popsal zásady zemědělského družstevního práva, na kterých byl proces budování JZD založen. Nakonec jsem se věnoval nařízení ministra zemědělství, který daný zákon prováděl, stanovám a jednacímu řádu.

Čtvrtá část mé práce se věnuje období od IX. Sjezdu KSČ až do roku 1952. V této části mé práce jsem se snažil popsat provádění zákona o jednotných zemědělských družstvech v praxi a jeho následný vývoj. Tato část práce pojednává také o sankcionování vesnických boháčů a dalších nepohodlných osob.

Pátá část mé práce se nakonec věnuje období od roku 1952 až do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953. Zmiňuji zde především usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD a následný proces upevňování

jednotných zemědělských družstev, který vyvrcholil prvním celostátním sjezdem družstevníků.

1 Od roku 1945 do února 1948

1.1 Košický vládní program:

Po porážce nacistického Německa a definitivním osvobozením ČSR přešla moc do rukou první poválečné vlády tzv. Národní fronty Čechů a Slováků. Program Národní fronty byl schválen 5. dubna 1945 v Košicích. Jeho znění bylo ovšem dohodnuto poslední březnový týden v Moskvě. Profesor Valér Fábry, ale upozorňuje na to, že základy Košického vládního programu byly položeny už za první republiky, a to zejména po V. sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal v únoru 1929. Košický vládní program znamenal otevřenou inklinaci k SSSR a celkově k levicovým hodnotám a předurčil další vývoj ČSR.

Inklinace k SSSR prostupuje celým Košickým vládním programem, ale asi nejlépe je vidět v článku IV. *„Vyjadřujíc neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě“¹*

Co se týče domácí politiky, Košický vládní program řešil především základní uspořádání vládní politiky, obnovení národního hospodářství a potrestání všech válečných provinilců a zabraní veškerého majetku občanů *„nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa“²* a následnou pozemkovou reformu. Jedním z velmi důležitých bodů Košického vládního programu byla otázka znárodňování. Pojem znárodňování, není v Košickém vládním programu vůbec zmíněn a samotné otázce je v programu věnováno pouze velmi málo prostoru. Z programu můžeme vyčíst, že peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje, by měly být pod státním vedením. Ovšem o celkovém rozsahu znárodňování se mělo rozhodnout až později.

¹ Košický vládní program bod IV

² Tamtéž bod XI

Zemědělské politice je ve vládním programu věnována poměrně značná část. Program představuje základní principy nové pozemkové reformy, a to především ve smyslu vracení půdy zpět do českých a slovenských rukou. Tohoto cíle mělo být docíleno zabráním půdy „z rukou cizácké Německo – maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků“³. K tomuto účelu měl být zřízen Národní pozemkový fond, který by zkonfiskovanou půdu rozdělával „malým a středním rolníkům, jakož i zemědělským dělníkům“⁴. V bodu XII je poté uvedena povinnost „zavčas a dobře obdělán každý kousek půdy, bez ohledu na to, v jakém vlastnickém poměru se v daném okamžiku nachází“⁵. Tuto povinnost poté měly kontrolovat příslušné Národní výbory. Dále bod XII upravuje zavedení povinných přidělů, které rolníci budou muset odevzdávat státu za pevně stanovené ceny. S přebytky zemědělci mohli nakládat volně v rámci stanovených cen. O samotných zemědělských družstvech najdeme v programu vlády pouze několik málo zmínek. Nejdůležitějším je pravděpodobně bod V, který přímo připouští a podporuje vznik družstev všeho typu „lid míti právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu“⁶. Bod X dále upravoval řízení družstev po válce, dokud si družstva samy nebudou moci zvolit své vedení. Další zmínky o družstvech najdeme v bodech XI a XIII, jedná se o možnost „organizovat družstva pro společné používání budov a inventáře malozemědělci“⁷ a apelaci aby zemědělská družstva společně s dalšími organizacemi dbaly na to „aby byla plně obdělána půda na statcích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítelů, anebo kteří padli za oběť nepřátelskému teroru“⁸.

³ Tamtéž bod XI

⁴ Tamtéž bod XI

⁵ Tamtéž bod XII

⁶ Tamtéž bod V

⁷ Tamtéž bod XI

⁸ Tamtéž bod XIII

1.2 Dekrety prezidenta:

Dekrety prezidenta republiky hrály i v poválečné době⁹ velmi velkou roli. Já bych ve své práci stručně zmínil alespoň dva, které upravovaly novou pozemkovou reformu. Jedná se o Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa¹⁰ a o Dekret presidenta republiky o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci¹¹

Dekretem č. 12/1945 Sb.¹² se vymezoval okruh osob, kterým se konfiskoval veškerý zemědělský majetek, a to bez jakékoliv náhrady a jeho následné rozdělení. Jednalo se o veškerý zemědělský majetek, který byl ve vlastnictví „a) všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na státní příslušnost, b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945, c) akciových a jiných společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.“¹³ Němcům a Maďarům, kteří se aktivně zapojily do obrany ČSR se majetek nekonfiskoval.

Dále dekret upravoval následné rozdělení tohoto majetku. Zemědělský majetek měl přejít do rukou Národního pozemkového fondu¹⁴, který měl poté dle daných kritérií tento majetek rozdělit. Půda měla být přidělována osobám slovanské národnosti, a to do limitu 13 ha půdy¹⁵.

⁹ Dekrety prezidenta republiky byly vydávány až do ustavení Prozatímního Národního shromáždění (28. října 1945)

¹⁰ Dekret č. 12/1945 Sb.

¹¹ Dekret č. 28/1945 Sb.

¹² Neboli dekret konfiskační

¹³ Dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

¹⁴ Souvislé lesní plochy ve výměře nad 50 ha, konfiskované podle § 1, dekretu č. 12/1945 Sb. měl převzít stát

¹⁵ Přesnou maximální výměru přidělované půdy upravoval § 7., dekretu č. 12/1945 Sb.

Dekretem č. 28/1945 Sb., neboli dekretem osidlovacím se upravovala situace, kdy zkonfiskovaný zemědělský majetek nebyl rozdělen dle konfiskačního dekretu. V praxi se jednalo zejména o pohraniční oblasti, kde vlivem odsunu Němců nebyl dostatek obyvatel.

Na závěr je třeba zmínit že tato pozemková reforma neměla nic společného s pozemkovou reformou první republiky. Důkazem může být i zpráva kterou ministerstvo zemědělství poslalo Národním výborům 3. července 1945 „*Pozemková reforma roku 1945 nemá a nebude mít nic společného s pozemkovou reformou první republiky. Zkonfiskovanou půdu nedostanou velkostatkáři, nýbrž bezzemci, zemědělští dělníci, deputátníci do nejvyšší výměry 13 ha... Pozemková reforma první republiky k tomu potřebovala 20 let, aby nakonec svůj úkol splnila k neprospěchu pracujícího venkova. Dnešní pozemková reforma se provádí ihned a všude a provádí ji sám pracující lid, který je zárukou toho, že se již nikdy nebudou opakovat chyby minulosti*“¹⁶ Z této zprávy je jasně vidět, jak klíčovým tématem tato nová pozemková reforma byla a jak ji tehdejší ministerstvo zemědělství vedené Julianem Ďurišem snažilo využít k získání hlasů rolnického obyvatelstva pro následující volby.

Do roku 1947 bylo v ČSR zkonfiskováno téměř 3 000 000 ha půdy¹⁷. Z toho bylo zkonfiskováno téměř 1 650 000 ha zemědělské půdy. Zajímavým faktem je, že zemědělská družstva se na tomto poměru podílela zhruba 3 %. Z popudu ministerstva zemědělství a z důvodů zvýšení tohoto poměru byla na zkonfiskované půdě také zakládána tzv. zemědělská výrobní družstva. Hlavním cílem těchto družstev mělo být zvýšení životní úrovně svých členů a zdokonalení zemědělské výroby. Za zmínku také stojí, že rozhodování v zemědělském výrobním družstvu bylo formou, co člen to hlas. Nicméně ve finále tento typ družstev neuspěl a v českých zemích jich vzniklo pouze osmnáct.

1.3 Vývoj do voleb 1946:

Komunistická strana Československa získala po válce v Národní frontě značný vliv a podařilo se jí obsadit ministerstvo vnitra, ministerstvo zemědělství, ministerstvo

¹⁶ Zpráva ministerstva zemědělství národním výborům ze dne 3. července 1945, citováno podle KUKLÍK, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. str 22-23

¹⁷ ¼ veškeré půdy v ČSR

školení a osvěty, ministerstvo informací a ministerstvo ochrany práce a sociální péče. Klíčové bylo především ministerstvo zemědělství. Košický vládní program zakázal fungování Agrární strany, kterou v posledních volbách¹⁸ volilo přes jeden milion převážně vesnického obyvatelstva. Tito lidé představovali potenciální voliče a s pomocí ministerstva zemědělství mohla komunistická strana vést velmi účinnou volební kampaň do dalších voleb.

Komunistická strana se důrazně a několikrát distancovala od prvorepublikové pozemkové reformy a začala prosazovat novou pozemkovou reformu, a to pod heslem *půda patří těm, kdo na ní pracují*. Dále se komunistická strana v tehdejší velmi levicové naladěné společnosti vymezila proti velkostatkářům a prostřednictvím ministerstva zemědělství začala otevřeně podporovat střední a malé rolníky. Nejdůležitějším je v tomto ohledu vyhláška ministerstva zemědělství z 1. srpna 1945, která stanovovala rozdílné výkupní ceny úrody z roku 1945 dle velikosti zemědělského závodu.¹⁹

Dalším důležitým faktorem byl už výše zmíněný Národní pozemkový fond, který měl za úkol přerozdělovat zkonfiskovanou půdu. Tento fond byl zřízen dekretem č. 12/1945 a později byl vydán nařízením vlády č. 70/1945 Sb., jeho statut. Národní pozemkový fond dle tohoto statutu spadl pod ministerstvo zemědělství. Ministr zemědělství měl díky tomu řadu pravomocí, jak v Národním pozemkovém fondu prosazovat vliv KSČ. Velmi častým úkazem tak bylo předávání dekretů o půdě funkcionáři KSČ a v některých případech i samotným ministrem zemědělství.

Na VIII. sjezdu KSČ, který se konal 28.-31. března 1946, zemědělská komise schválila usnesení, ve kterém přislíbila, „že KSČ bude vždy hájit soukromé vlastnictví půdy a majetek všech zemědělců a dá rolníkům právní jistotu, kterou neměli nikdy v předchozích letech“²⁰ a dále podporu malým a středním zemědělcům.

Komunistická strana i díky podpoře zemědělců ve volbách v roce 1946 vyhrála v českých zemích se ziskem 31,2 procenta. Komunistická strana Slovenska dostala 6,9

¹⁸ Volbách v roce 1935

¹⁹ Celkem vyhláška rozlišovala tři kategorie: do 20 ha, zde byla výkupní cena nejvyšší, 20-50 ha a nad 50 ha, zde byla výkupní cena nejnižší

²⁰ PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství : podmínky pro vznik JZD - 1946. Praha: Státní ústřední archiv, 2004. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). Str 111-112

procenta hlasů. Nicméně díky drtivému vítězství v českých zemích bylo jasné, že Komunistická strana bude hrát v nadcházejících letech mnohem důležitější roli.

1.4 Šest zemědělských zákonů:

Jedna z reakcí na programové prohlášení vlády z 8. července 1946 bylo vydání návrhu osnov šesti zemědělských zákonů²¹ a jejich hlavních zásad ministerstvem zemědělství. Jednalo se o tyto zákony 1) zákona o revisi pozemkové reformy, provedené podle zákona záborového a právních předpisů jej provádějících, 2) zákona o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovacího zákona), 3) zákona o myslivosti, 4) zákona o zaknihování přídělů ze zkonfiskovaného a jiného zemědělského majetku a o zajištění úhrad za přidělený majetek, 5) zákona o zajištění zemědělského výrobního plánu, 6) zákona o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy.

Ministerstvo zemědělství snažící se získat podporu pro schválení šesti zemědělských zákonů rozeslalo v upravené podobě tyto zákony a jejich hlavní zásady do všech okresů²² a požádalo o zpětnou vazbu. Reakce na návrh osnov šesti zemědělských zákonů byly převážně mezi malými a středními zemědělci velmi pozitivní a ministerstvo zemědělství přijalo řadu nadšených rezolucí. Na druhou stranu proti návrhu se vymezili především větší zemědělci. Návrh a především postup, kterým ministerstvo zemědělství postupovalo, odsoudili Národní socialisté, lidovci a na Slovensku se proti návrhu vymezila Demokratická strana. Stranám se především nelíbil fakt, že ministerstvo zemědělství zaslalo upravené návrhy osnov do všech okresů a současně zahájilo kampaň pro získání podpory. Kritiku si ovšem vysloužily i samotné zákony. Například profesor F. Weyr návrhy těchto zákonů odmítl „*pro podryvání principu právní jistoty v právních vztazích k půdě*“²³. V lednu 1947 vláda odmítla navržené osnovy šesti zemědělských zákonů.

²¹ Také tzv. Ďurišovy zákony

²² Ve většině případů byla zpráva poslána místním pobočkám Jednotného svazu českých zemědělců

²³ KUKLÍK, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9. str. 59

Tlak, který komunistická strana dokázala vytvořit na ostatní vládní strany brzy přinesl své ovoce. V únoru 1947 byl nejdříve schválen zákon o stáhání černého obchodu a podobných pletich²⁴, který omezoval fungování už tak velmi okleštěného volného trhu. Prvního dubna byl poté schválen zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu²⁵. Tento zákon byl už přímým průlomem do soukromého vlastnictví a na rozdíl od ostatní legislativy postihoval i středně velké zemědělce. Zákon o pomoci rolníků je rozdělen na dvě části. První část prikazovala rolníkům obdělávat veškerou zemědělskou půdu. Pokud majitel nebyl schopen obdělat veškerou zemědělskou půdu ve svém vlastnictví, Národní výbor „*mohl přikázat neobdělanou zemědělskou půdu na dobu 3 hospodářských let jiným zemědělským podnikatelům v obci do povinného pachtu*“²⁶. Národní výbor navíc stanovoval i výši pachtu. Druhá část zákona o pomoci rolníků, připustila možnost, použití *např. náradí, strojů a ve výjimečných případech též koňských a volských potahů*²⁷ bez souhlasu jejich majitelů.

1.5 Hradecký program:

Vedení KSČ vědělo, že pokud chce prosadit i zbývající pětici zemědělských zákonů musí i nadále vyvíjet tlak na ostatní vládní strany. Důsledkem toho bylo mimo jiné i vydání tzv. Hradeckého programu, který byl vydán 4.dubna 1947 na shromáždění rolníků v Hradci Králové a rozšiřoval zemědělskou agendu KSČ o další návrhy.

Hradecký program odsuzoval pozemkovou reformu první republiky jako pomalou a málo účinnou a otevřeně útočil na bývalé šlechtické rody „*Co však bylo ještě nebezpečnější pro naši republiku je to, že vůdcové staré pozemkové reformy ponechali dodnes Lichtenštejnům 60000 ha půdy, Schwarzenbergům 50000 ha půdy, ačkoliv podle záborového zákona jednomu vlastníku nemělo zůstat více půdy než 250 ha*“²⁸. Dále navrhoval řadu opatření, které by vyřešily pozemkovou reformu a zlepšily postavení

²⁴ Zákon č. 15/1947 Sb.

²⁵ Zákon č. 55/1947 Sb. neboli také tzv. 5 Ďurišův zákon

²⁶ Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu

²⁷ Tamtéž

²⁸ ĎURIŠ, Julius. Hradecký program: [projev ministra zemědělství Julia Ďuriše v Hradci Králové dne 4.4.1947]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1947. Knihovna ministerstva zemědělství. Str 3

převážně malých a středních rolníků to vše v duchu hesla *půda patří těm, kdo na ní pracují*.

Nejvýznamnějším požadavkem bylo nucené vykoupení veškeré zemědělské půdy nad 50 ha, popřípadě i pod touto hranicí, pokud se jednalo o půdu spekulanti nebo na ní vlastník nepracoval. Tato půda měla být následně přerozdělena. Významným prvkem Hradeckého programu byla i podpora družstevnictví, která byla vyjádřena požadavkem přijetí nového družstevního zákona. Navrhovaný nový družstevní zákon byl postaven na myšlence, co člen to hlas. Dalšími požadavky byly mechanizace zemědělství, přiděly lesů, zavedení jednotné zemědělské daně, zvýhodnění úvěru pro zemědělskou výrobu a odstranění rozdílu mezi cenami zemědělských a průmyslových výrobků, oficiální uzákonění Jednotného svazu českých zemědělců a zvýhodněné pojištění pro rolníky do 20 ha. Za zmínku jistě stojí i fakt, že v Hradeckém programu byl vyjádřen požadavek, aby v nově připravované ústavě bylo garantováno vlastnictví půdy do 50 ha. Tento požadavek měl ujistit rolníky, že KSČ nechce zavádět kolchozy sovětského typu.

Požadavky Hradeckého programu nebyly ostatními vládními stranami vyslyšeny a Hradecký program tak zůstal ve své většině až do komunistického převratu nenaplněn. Nicméně samotný Hradecký program se těšil převážně mezi malými zemědělci velmi velké oblibě a pomohl prosadit ještě téhož roku řadu dříve navrhovaných zemědělských zákonů.

1.6 Prosazené zemědělské zákony do roku 1948:

Komunistická kampaň na podporu dříve navrhovaných zemědělských zákonů a požadavků uvedených v Hradeckém programu nabírala na síle a slavila úspěchy. Jako první po vyhlášení Hradeckého programu byl Ústavodárným Národním shromážděním přijat zákon o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek²⁹, neboli tzv. 4. zemědělský zákon. V červenci téhož roku byly poté přijaty další tři velmi významné zemědělské zákony. Jako první byl 3. července 1947 přijat zákon o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy³⁰ neboli

²⁹ Zákon č. 90/1947 Sb.

³⁰ Zákon č. 139/1947 Sb.

tzv. 6. zemědělský zákon. Problematická byla především třetí část tohoto zákona, která omezovala zcizení zemědělského pozemku třetími osobám³¹. Tyto omezení byly takové povahy, že prakticky znemožnily volné obchodování se zemědělskou půdou.³² První část tohoto zákona stanovovala podmínky pro rozdělení zemědělských podniků³³ a ustavovala postup soudu během dědického řízení. Dále dávala soudu pravomoc vyloučit zákonného dědice z řízení o pozůstalosti, pokud naplňuje jednu z podmínek³⁴ uvedených v § 5 odst. 2 zákona č. 139/1947 Sb. Jednalo se o další zásah do soukromého vlastnictví a práva svobodně disponovat se svým majetkem.

Nejvíce pozornosti, ale vzbuzoval dlouho diskutovaný zákon o revizi první pozemkové reformy neboli tzv. 1. zemědělský zákon. Zákon o revizi první pozemkové reformy byl přijat 11. července 1947 a to pod spisovou značkou č. 142/1947 Sb. Jeho smyslem bylo především zrevidovat pozemkový majetek, který vlastník nabyt dle záborového zákona, popřípadě dle prováděcích předpisů a který byl taxativně uveden v § 1 zákona č. 142/1947 Sb. Jednalo se především o *a) pozemkový majetek, který byl ze záboru vyloučen, propuštěn z důvodu veřejného zájmu nebo byl vlastníku přidělovým zákonem ponechán b) pozemkový majetek, který již sice byl zabrán, avšak nebylo u něj rozhodnuto o propuštění ze záboru či provedeno přidělové řízení c) pozemkový majetek ve formě tzv. zbytkových statků ve výměře větší než 50 ha, přičemž vlastník statku si mohl půdu do 50 ha nespádající pod revizi vybrat*³⁵. K provedení tohoto zákona bylo v listopadu přijato vládní nařízení č. 194/1947³⁶ a v lednu následujícího roku vládní

³¹ Všem osobám vyjma vlastních dětí, rodičů, manželů, sourozenců nebo osobám s ním ve stejném stupni sešvagřeným. Této skupině osob mohl být pozemek volně zcizen, ale pouze pokud vlastněný zemědělský pozemek nepřesahoval výměru 50 ha.

³² § 18 Zákon č. 139/1947 Sb. o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy

³³ Po rozdělení nesměl být zemědělský podnik menší výměru než „v oblasti řepařské méně než 5 ha, v oblasti obilnářské méně než 8 ha, v oblasti bramborářské méně než 10 ha, v oblasti pastvinářské a pícninářské méně než 15 ha“ (§ 1 Zákon č. 139/1947 Sb.)

³⁴ V praxi bylo toto ustanovení především po Vítězném únoru často zneužíváno.

³⁵ KUKLÍK, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9., str.60

³⁶ Vládní nařízení o soupisu pozemkového majetku pro revizi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách

nařízení č. 1/1948 Sb.³⁷. Po únorovém převratu byl poté přijat zákon č. 44/1948 Sb.³⁸, který původní zákon zostřoval.

Zákon o revizi první pozemkové reformy byl ve své době hojně diskutovaný a jeho přijetí se dotýkalo statisíce lidí. Bezsporně se jednalo o nejdůležitější z tzv. šesti zemědělských zákonů. Celkově na základě tohoto zákona bylo zabráno 943 000 ha půdy z toho 270 000 ha půdy tvořila půda zemědělská, která následně byla přidělena 72 678 příjemcům³⁹. Výsledné znění zákona byl kompromis mezi komunisty a ostatními vládními stranami. Nicméně komunisté byly zajisté více spokojeni s konečným zněním tohoto zákona, neboť se jim podařilo prosadit většinu svých požadavků, a i mezi širokou veřejností to bylo spíše chápáno jako vítězství komunistické strany⁴⁰.

Ve stejný den jako zákon o revizi první pozemkové reformy byl také přijat zákon o organizaci zemědělců republiky Československé.⁴¹ Tento zákon zřizoval Jednotný svaz českých zemědělců, Jednotný svaz slovenských zemědělců a Ústřední radu zemědělců republiky Československé. Jednalo se tak o naplnění jednoho z mála bodů⁴² Hradeckého programu, které bylo přijato před vítězným únorem. Až v prosinci byl poté přijat Zákon o myslivosti⁴³, neboli tzv. 3 zemědělský zákon.

³⁷ Vládní nařízení, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy

³⁸ Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy

³⁹ Statistická ročenka min zemědělství, Praha 1956, st 19

⁴⁰ Ne všichni komunisté, ale danou situaci vnímali jako vítězství, např. ministr zemědělství Julius Duriš dle dobových zpráv z tisku nepovažoval kompromis za dostatečný a raději by dál prosazoval původní návrh obsažený v osnově tzv. 6 zemědělských zákonů (Svobodné slovo, 5.7.1947, článek – To zde ještě nebylo)

⁴¹ Zákon č. 145/1947 Sb.

⁴² Konfiskace majetku Schwarzenbergů zákonem č. 143/1947 Sb byl naplněn další požadavek Hradeckého programu (viz výše)

⁴³ Zákon č. 225/1947 Sb.

2 Od Vítězného února do přijetí zákona o JZD

2.1 Vítězný únor:

Po Vítězném únoru komunistická strana převzala moc ve státě a mohla začít prosazovat své vize bez sebemenších kompromisů. Nicméně vedení KSCČ si velmi dobře uvědomovalo, že pro prosazení některých svých zemědělských reforem potřebuje alespoň prozatím podporu nejen malých, ale i středních zemědělců. Klement Gottwald tak na sjezdu⁴⁴ rolníků konaného v sobotu 28. února 1948 ve svém projevu řekl „*Přítom vás dále ujišťuji, že vlastnictví půdy bude rolníkům ústavně zaručeno. Prostě chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šušmáním do vsi, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali a vy, jejich agenty, kteří k vám přijdou do vsi, žeňte svinským krokem*“⁴⁵. Den před tím Klement Gottwald na pracovní schůzi sjezdu rolnických komisí zopakoval, že bude požadovat, aby v ústavě bylo zakotveno právo vlastnit půdu.

2.2 Programové prohlášení vlády a zákony 21. března:

Dne 10. března 1948 Klement Gottwald pronesl v Ústavodárném Národním shromážděním programové prohlášení vlády. V otázkách týkajících se zemědělství, Klement Gottwald slíbil především uskutečnění nejdůležitějších bodů vládního programu z roku 1946 a slibů, které přednesl před sjezdem rolnických komisí, které se konaly 28.-29. února 1948. Znovu také mluvil o nutnosti přijetí nové ústavy a ústavní garance soukromého vlastnictví půdy do 50 ha, když prohlásil „*Pokud běží o soukromý majetek našeho pracujícího lidu ve městech i na venkově, trváme na tom, aby rolníkům bylo ústavně zaručeno soukromé vlastnictví půdy do 50 ha*“⁴⁶. Dále Klement Gottwald v programovém prohlášení vlády požadoval přijetí novelizace zákona o revizi první pozemkové reformy a řady dalších zákonů, které byly součástí Hradeckého programu.

⁴⁴ Sjezdu se účastnilo okolo stotísíc rolníků ze všech koutů Československa

⁴⁵ GOTTWALD, Klement. Kupředu, zpátky ni krok: sborník projevů předsedy vlády a dokumentů ze dnů 17.-29. února 1948 : akční program nové Gottwaldovy vlády přednesený v ÚNS dne 10. března 1948. 4. vyd. Praha: Orbis, [1948]. str 70

⁴⁶ Programové prohlášení vlády ze dne 10. března 1948. str 6

Ústavodárné Národní shromáždění konané 21. března 1948 můžeme zajisté označit jako jeden z milníků zemědělské politiky KSČ. KSČ tohoto dne prosadila celou řadu zemědělských zákonů, které byly součástí Hradeckého programu. První zákon, který byl přijat 21. března 1948 byl zákon o zemědělském úvěru⁴⁷, podle tohoto zákona mělo být zemědělcům a dle §2 také družstvům poskytovány státem garantované úvěry pro pořízení prostředků⁴⁸, které měly sloužit ke zefektivnění zemědělské výroby. Dále byl přijat zákon, kterým se mění a doplňuje zákon o revisi první pozemkové reformy⁴⁹. Tento zákon zosťoval původní zákon o revizi první pozemkové reformy. Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 3. července 1947, č. 139 Sb., o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy⁵⁰ poté stanovil další podmínky pro zcizování zemědělského pozemku mimo okruh rodiny a dále stanovil, že zemědělský pozemek může být mimo okruh rodiny zcizen pouze se souhlasem okresního národního výboru.

Zákon o nové pozemkové reformě⁵¹ byl rozhodně nejdůležitějším zákonem, který byl toho dne přijat. Hned v § 1 vytyčuje zákon hlavní zásadu celého Hradeckého programu, *že půda patří těm, kdož na ní pracují*. Dále zákon stanovil že jednotlivec může vlastnit půdu maximálně do výše 50 ha. Pokud výměra půdy přesahovala 50 ha stanovoval zákon zemědělci povinnost provést soupis půdy a následně zemědělec musel půdu nad vymezený výměr odprodat státu. Spekulační pozemky stát vykupoval bez ohledu na výměru. Zákon o nové pozemkové reformě v § 16 také umožnil přidělování půdy *„zemědělským výrobním družstvům k účelům společného hospodaření a jiným zemědělským družstvům pro potřeby jejich provozu“*⁵²

Zákon č. 47/1948 Sb.⁵³ neboli tzv. scelovací zákon měl za úkol upravit hranice pozemků pro jejich efektivnější obdělávání, a to včetně spojování rozdrobené zemědělské půdy. Dále umožňoval vznik tzv. scelovacích družstev. Především v následujících letech

⁴⁷ Zákon č. 43/1948 Sb.

⁴⁸ Zejména zemědělských strojů

⁴⁹ Zákon č. 44/1948 Sb.

⁵⁰ Zákon č. 45/1948 Sb.

⁵¹ Zákon č. 46/1948 Sb.

⁵² Zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě

⁵³ Zákon o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků

byl pak tento zákon využíván KSČ k šikaně všech, kdo bránili kolektivizaci, zejména pak větších rolníků⁵⁴.

Posledním zemědělským zákonem z 21. března byl zákon o zemědělské dani⁵⁵. Tento zákon zaváděl tzv. zemědělskou daň pro osoby provozující zemědělské hospodaření. Zákon o zemědělské dani také velmi výrazným způsobem zvýhodňoval družstva. Tak například podle § 11 „*Provozují-li zemědělské hospodářství jednotlivé osoby fyzické (§ 1, odst. 2), zvýší se jim daň podle §§ 7 až 10 o 20 %*“⁵⁶. Dále pak umožňoval žádat o slevu na dani pouze družstvům.

Zemědělské zákony ze dne 21. března 1948 byly přijaty ve velmi napjaté atmosféře. Nicméně jejich přijetí vyvolalo především mezi malými rolníky velmi pozitivní ohlasy. Garance soukromého vlastnictví půdy do 50 ha⁵⁷, další přerozdělování zemědělské půdy nebo státem garantované úvěry to vše byly věci, které venkovské obyvatelstvo vesměs vítalo. Tyto zákony ovšem v následující letech posloužily jako pevná opora při provádění kolektivizace vesnice.

2.3 První pouňorová koncepce družstva:

Ústřední rada družstev jako jedna z mnoha organizací vyslovila po únorovém převratu podporu KSČ a podpořila změny v zemědělské politice navrhované Hradeckým programem. Ústřední rada družstev ve spolupráci s ministerstvem zemědělství, družstevní komisí ÚV KSČ a družstevním oddělením také přišla v březnu 1948 s návrhem koncepce družstevnictví. Koncepce spočívala ve sloučení existujících spotřebních, skladištních a jiných družstev a vytvoření jednotného okresního družstva (JOD). Spojování mělo probíhat na okresní úrovni a hlavní předmětem činnosti měl být výkup zemědělských produktů a prodej výrobků zemědělcům pro jejich činnost. Dále v každé vesnici mělo vzniknout jednotné vesnické družstvo, které by spolupracovalo s JOD.

⁵⁴ Např: V roce 1950 vydalo min. zemědělství instrukce, aby vesničtí boháči dostávali jako náhradu půdu na okraji katastrů.

⁵⁵ Zákon č. 49/1948 Sb.

⁵⁶ Zákon č. 49/1948 Sb. o zemědělské dani

⁵⁷ V zákonu o nové pozemkové reformě je garance soukromého vlastnictví půdy do 50 ha vyjádřena nepřímo, nicméně před hlasováním o tomto zákonu Klement Gottwald znovu veřejnost ujistoval, že tento slib platí a bude zakotven v nově připravované ústavě.

S další koncepcí přišlo zemědělské oddělení ÚV KSČ ve stejnou dobu jako URD. Koncepce zemědělského oddělení ÚV KSČ spočívala ve vytvoření jednotného univerzálního družstva, které mělo být „převážně charakteru výrobního, zvelebovacího a kulturního“⁵⁸. Dále v každé obci měly být zřízeny pobočky okresních družstev „s činností převážně obchodní (výkup zemědělských výrobků, prodej potřeb zemědělcům)“⁵⁹. Výrobní podniky⁶⁰ měly být samostatnými jednotkami v rámci jednotného družstva.

2.4 Naplnění slibů:

9. května 1948 byla Ústavodárným Národním shromážděním schválena nová ústava⁶¹. Ústava byla přijata všemi 246 přítomnými poslanci a garantovala řadu práv a svobod⁶². Zemědělské politice se věnuje především kapitola osmá. Nejdůležitějším ustanovením z hlediska zemědělství je § 159, který garantoval soukromé vlastnictví půdy do 50 ha, a to těm zemědělcům, kteří na ni sami pracují. Tímto ustanovením Klement Gottwald splnil slib, který dal rolníkům na sjezdu rolnických komisí 29. února 1948. Dále bylo § 151 stanoveno, že „*Hospodářské podnikání je buď veřejné (zejména podnikání státu a svazků lidové správy), nebo lidových družstev, anebo soukromé*“⁶³ a lidová družstva byla ústavou chápána jako „*sdružení pracujících k společné činnosti, jejímž účelem je zvýšit životní úroveň členů i ostatního pracujícího lidu, nikoli však dosáhnout co nejvyššího zisku z vloženého kapitálu*“⁶⁴. V následujícím odstavci byla poté vyjádřena podpora lidovému družstevnictví a to „*v zájmu rozvoje národního hospodářství a obecného blahobytu*“⁶⁵.

⁵⁸ Usnesení zemědělské komise ÚV KSČ z 23. března 1948, citace obsažena v SUCHÁNEK, Jaroslav. Vznik koncepce JZD: vznik marxisticko-leninské koncepce socialistické přestavby československého zemědělství a její promítnutí do právní nadstavby. Praha: Academia, 1972. Studie ČSAV str. 58

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ Především mlékárny a potravinářská družstva

⁶¹ Ústava Československé republiky: ústavní zákon ze dne 9. května 1948, č. 150 Sb. Praha: typ. Státní tiskárna, 1948

⁶² Tyto garance byly v následujících letech soustavně porušovány a vznikal velký rozpor mezi ústavou a přijímanými zákony, popřípadě prováděcími předpisy

⁶³ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Tamtéž

Ústava 9. května sice garantovala soukromé vlastnictví půdy do 50 ha, nicméně z ostatních ustanovení bylo zřejmé, že lidová družstva by měla hrát v následujících letech hlavní roli. Další podporu⁶⁶ družstevnictví a tentokrát už konkrétně zemědělskému družstevnictví pronesl 17. června na schůzi Ústavodárného Národního shromáždění Antonín Zápotocký. Lidové družstevnictví a především pak zemědělské družstevnictví měla hrát významnou roli při cestě k socialismu. K tomuto účelu měla být vybudována jednotná univerzální družstva. Dále v projevu Antonín Zápotocký mluvil o splnění zemědělského plánu⁶⁷, který se měl opírat mimo jiné i „o lepší součinnost mezi výrobou, výkupem a distribucí, v čemž rozhodující úlohu budou hrát zemědělská družstva.“⁶⁸

2.5 Léto 1948:

Dne 28. června 1948 byla zveřejněna Rezoluce Informačního byra komunistických stran, která reagovala na prudké zhoršení vztahů mezi SSSR a Jugoslávií a zároveň odsoudila domácí politiku jugoslávské komunistické strany. Jugoslávské komunistické straně bylo především vytýkáno „Jugoslávští vůdci uplatňují na venkově špatnou politiku, ignorují třídní diferenciace na venkově a berou v úvahu individuální rolnictvo jako celek, na rozdíl od marxisticko-leninského učení o třídách a třídním boji, na rozdíl od Leninovy známé teze, že malé individuální zemědělství rodí kapitalismus a buržoazii neustále, denně, každou hodinu, spontánně a v masovém měřítku.“⁶⁹. Výslovně rezoluce zmiňovala tyto problémy: nedochází k znárodňování půdy, možnost půdu prodávat a kupovat, koncentrace půdy v rukou kulaků, možnost využívat najaté pracovní síly. Rezoluce také upozorňovala, že přechod k socialismu nemůže být úspěšný pokud „v zemi převládá individuální rolnické zemědělství, které nevyhnutelně vede ke kapitalismu,

⁶⁶ Projev byl součástí prohlášení vlády a to dle § 82 ústavy „Po svém jmenování prezidentem republiky je vláda povinna předstoupit před Národní shromáždění, předložit mu svůj program a požádat je o vyslovení důvěry.“

⁶⁷ První zemědělské pětiletky

⁶⁸ Projev Antonína Zápotockého na 6. schůzi Národního shromáždění konané 17. června 1948

⁶⁹ **Usnesení Informačního kanceláře „O situaci v Komunistické straně Jugoslávie“ ze dne 29. června** [Резолюция Информационного бюро «О положении в Коммунистической партии Югославии» 29 июня 1948 года], **můj vlastní překlad, org text** [Югославские руководители проводят неправильную политику в деревне, игнорируя классовую дифференциацию в деревне и рассматривая индивидуальное крестьянство как единое целое, вопреки марксистско-ленинскому учению о классах и классовой борьбе, вопреки известному положению Ленина о том, что мелкое индивидуальное хозяйство рождает капитализм и буржуазию постоянно, ежедневно, ежечасно, стихийно и в массовом масштабе]

*dokud nebudou připraveny podmínky pro masovou kolektivizaci zemědělství a dokud nebude většina pracujícího rolnictva přesvědčena o výhodách kolektivní způsob hospodaření.*⁷⁰

Předsednictvo ÚV KSČ podpořilo danou rezoluci ještě téhož dne. Jak uvádí K. Jech především z „obav, aby KSČ nebyla podrobena obdobné kritice jako vedení KSJ“⁷¹. V září roku 1948 K. Gottwald odjel na Krym. Zde se K. Gottwald několikrát⁷² sešel s J. Stalinem a mimo jiné mu slíbil, že kolchozy v ČSR budou.

V Československu mezitím pokračovalo vytváření podmínek pro přechod k sovětskému typu zemědělské politiky. Akční výbory Národní fronty prováděly očistu družstev od osob, kteří v před únorovým období byli politicky angažováni proti KSČ a dále proti osobám, které byly považovány za nepřátele socialismu.

V létě roku 1948 byly dále schváleny další tři zákony, které měly dovršit⁷³ „revoluci“ v československém zemědělství a vytvořit podmínky pro zakládání družstev. Jednalo se o zákon o národním pojištění⁷⁴, zákon o Ústřední radě družstev⁷⁵ a zákon o ochraně pachtýřů zemědělských podniků a pachtýřů zemědělských pozemků⁷⁶.

Nejdůležitějším zákonem byl zcela jistě zákon o Ústřední radě družstev, který legislativně sjednotil veškeré družstevnictví a legalizoval existenci Ústřední rady družstev⁷⁷. Zákon o Ústřední radě družstev povinně nesjednocoval pouze družstva

⁷⁰Tamtéž [в стране индивидуальное крестьянское хозяйство, которое неизбежно порождает капитализм, пока не подготовлены условия для массовой коллективизации сельского хозяйства и пока не подготовлены условия для массовой коллективизации сельского хозяйства и пока большинство трудового крестьянства не убедится в преимуществах коллективного способа ведения хозяйства]

⁷¹ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. str 56

⁷² Údajně třikrát

⁷³ J. Suchánek k zákonům, které dovršily „revoluci“ v zemědělství přidává ještě zákon o mechanizaci zemědělství, který byl přijat v únoru 1949.

⁷⁴Zákon č. 99/1948 Sb.

⁷⁵Zákon č. 187.1948 Sb.

⁷⁶Zákon č. 207/1948 Sb.

⁷⁷ Ústřední rada družstev existovala už od roku 1945

vzniklá podle zákona o výtěžkových a hospodářských společenstvech⁷⁸, ale všechna družstva zapsaná ve společenství rejstříků.

Hlavním úkolem Ústřední rady družstev byla „*péče o vytvoření a rozvoj jednotně organisovaného družstevního hnutí jako prostředku zvýšení životní úrovně členů i ostatního pracujícího lidu*“⁷⁹. K tomuto účelu byla Ústřední rada družstev vybavena řadou pravomocí. Ústřední rada družstev měla možnost podat návrh na zrušení družstva věcně příslušnému ministerstvu⁸⁰, dále pro založení nového družstva byl vyžadován souhlas Ústřední rady družstev. Ústřední rada družstev mohla také „*pověřiti výkonem dohledu svého zmocněnce, jenž je oprávněn zastaviti výkon usnesení orgánů družstva odporujícího předpisům*“⁸¹ nebo přímo odvolat orgány družstva a nahradit je. Tyto pravomoci měly pomoci získat absolutní kontrolu nad družstvy a pomoci „*odstranit z družstevního hnutí veškeré rušivé prvky*“⁸².

Dále Ústřední rada družstev měla být aktivní při vydávání právních předpisů týkajících se družstevního hnutí. Ústřední rada družstev měla také zastupovat družstevní hnutí na mezinárodní scéně, šířit družstevní zásady, podporovat družstevní zájmy a organizovat veškerá družstva.

2.6 Příprava k přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech:

Po přijetí Rezoluce Informačního byra bylo už zcela jasné, že jakékoliv pokusy o vlastní zemědělskou politiku nemají šanci⁸³ uspět a Československo bude následovat sovětskou koncepci přestavby zemědělství formou družstevnictví a masové kolektivizace. V této poněkud napjaté atmosféře se uskutečnilo několik zásadních zasedání, které měly klíčový vliv pro další vývoj zemědělské politiky.

⁷⁸ Zákon č.70 z roku 1873

⁷⁹ Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev

⁸⁰ Do rozhodnutí věcně příslušného ministerstva mohla Ústřední rada družstev pozastavit družstevní činnost

⁸¹ Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev

⁸³ Marie Švermová na sklonku svého života prohlásila, že během emigrace v Moskvě si s ostatními dala slib, že v Československu kolchozy nebudou.

Na začátku října vydalo zemědělské oddělení sekretariátu ÚV KSČ návrhy opatření⁸⁴ týkající se zemědělské politiky KSČ. Tyto návrhy byly určeny pro předsednictvo ÚV KSČ a byly klasifikovány jako tajné.

První část návrhu se týkala mechanizace zemědělství a z návrhů zcela jasně vyplývá, že cílem měla být eliminace velkosedláků a středních rolníků. Hned v prvním bodě zemědělské oddělení sekretariátu ÚV KSČ navrhuje, aby státní strojní stanice byly zajištěny „nejlepšími politicky uvědomělými a školenými vedoucími kádry“⁸⁵. Státní strojní stanice měly mít kontrolu nad místními strojními družstvy a ve spolupráci s ONV a JSZ měly provádět sklizně a orbu. Návrh určoval také pořadí pro využití strojového parku státních strojních stanic a poplatky za orbu při využití strojů ze strojního inventáře strojních družstev. Přednost pro využití strojů měla mít výrobní družstva zemědělská. Další v pořadí byli drobní a střední zemědělci a jako poslední měli možnost využít stroje bohatí velkosedláci. Poplatky za orbu také zvýhodňovala výrobní družstva, která měla platit 50% sazby, drobní a střední zemědělci měli poté platit 100% sazby a bohatí velkosedláci 150% sazby. Dále se v návrhu počítalo, že veškeré stroje, materiál nebo pohonné látky budou přednostně přidělovány státním strojním stanicím.

Ve všech místních strojních družstvech se měla provést revize, která by zajistila vliv chudých a středních zemědělců a „vytlačit kulacké elementy ze strojních družstev a odkázat je na práci státních strojních stanic za vyšší poplatky“⁸⁶. Místní strojní družstva měla mít nově za úkol vést evidenci všech středních a velkých strojů v obci.

Část třetí se celá věnovala družstvům. V prvních dvou bodech je popsán předpokládaný systém družstev. Základnou celého systému měla být místní univerzální družstva, která měla mít výrobní charakter. Místní univerzální družstva měla poté mít řadu odborů jako je např. odbor chovatelský, odbor strojní nebo odbor konzumní. Na okresní úrovni měla poté vzniknout družstva okresní, které měla mít především nákupní

⁸⁴ Návrhy byly projednány předsednictvem ÚV KSČ 31.12.1948

⁸⁵ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 26

⁸⁶ Tamtéž

a prodejní charakter. Ve třetím bodě byly poté navrženy a zkratkovitě pospány typy výrobních družstev.

První typ výrobního družstva bylo družstvo pro společné obhospodařování půdy. Zde se sice počítalo s individuálním vlastnictvím půdy, ale půda se měla obdělávat v rámci družstva, a to při družstevním vlastnictví strojů. Nicméně zisk se měl dělit proporčně dle velikostí pozemků. Druhý typ výrobního družstva byl v návrhu pojmenován typ družstva. I zde se počítalo, že půda zůstane v individuálním vlastnictví, ale pozemky družstva měly být scelené. Odměna se měla vyplácet podle klíče, kdy 60% odměny měla být vyplacena dle odvedené práce a pouze 30 % dle velikosti vložené půdy. Zbytek měl jít do rezervního fondu. Dalším typem družstva byla tzv. horská pastevní družstva. V tomto typu družstev měla být veškerá půda majetkem státu a odměna měla být vyplacena pouze podle práce⁸⁷.

Čtvrtým typem výrobních družstev, které návrh upravoval, byla družstva typu Artěl. Zde se počítalo s tím, že půda bude společným vlastnictvím družstva. Práce na půdě měla probíhat v tzv. brigádách a odměna měla být vyplácena pouze podle provedené práce. Poslední typ výrobního družstva, které návrh upravoval byly přechodné formy stájového družstva. Jednalo se o společnou stáj malých a středních rolníků. Další specifikace tohoto typu družstva byly v návrhu uvedeny pouze velmi vágně.

Parametry výše popsaných družstev byly v návrhu popsány velmi stručně, a tak se dále počítalo, že ministerstvo zemědělství vypracuje pro tyto družstva vzorové stanovy. Dále se v návrhu počítalo s významnou podporou výrobních družstev ze strany státu. Stát měl finančně podpořit výrobní družstva např. nákupem strojů a to do výše 33 % z ceny, nákup hnojiva, osiva nebo sadby měl být podpořen do výše 10 % z ceny. Veškeré stavební investice výrobních družstev měly být také podpořeny do výše 33 % a dále měly být kryty úvěrem až do výše 66 %. Výrobním družstvům měl být také poskytnut provozní úvěr a stavební materiál měl být zajišťován přednostně.

Část pátá se věnovala v pouhých třech bodech horským pastevním družstvům. Dle návrhu mělo být rozhodnuto, která družstva přejdou do SLS⁸⁸ a dobře fungující horská

⁸⁷ Tzv. trudodny

⁸⁸ Státní lesy a statky

pastevní družstva měla být přeorganizována na „*vzorná pastevní dobytkářská rolnická družstva s rozšířením členství a s přímou pracovní účastí členů*“⁸⁹. Dále měl být zorganizován za pomoci strany nábor nových členů, a to především mezi malými zemědělci.

Část šestá se týkala půdy. Půdní rezervy měly být mobilizovány pro státní a družstevní sektor. Aby tento plán byl uskutečnitelný měla být přijata celá řada novelizací zákonů a nařízeních, které se měly týkat především pozemkové reformy a pachtů. Dále návrh počítal se sankcemi proti *liknavým rolníkům a přidělcům*. Zavést se měl rovněž zákon o předkupním právu státu při prodeji půdy.

Část sedmá upravovala distribuci. Návrh počítal se zavedením systému, kde klíčovou roli měla hrát obec, která měla samostatně uzavírat kontrakty na dodávky zemědělských výrobků. Dále návrh upravoval výkup výrobků. Zde se počítalo se dvěma rovinami výkupu. První byl výkup tzv. kontrahovaného množství zemědělských výrobků, za který se měla platit pevná výkupní cena. Druhý byl poté výkup tzv. nadkontingentního zboží, za které se měla platit vyšší cena. Tento typ výkupu byl ale možný pouze v případě, že celá obec splnila povinné dodávky daného výrobku.

Poslední části návrhu upravovaly organizaci zemědělců a jejich výchovu. Návrh počítal s reorganizací JSČZ, JSSR a ÚRZ. Měla být vytvořena jednotná organizace na spolkovém základě, jejímž cílem mělo být „*politické školení zemědělců a mobilizování rolníků k boji proti kulackým elementům*“⁹⁰. Zemědělské školství mělo být dále připojeno k ministerstvu zemědělství⁹¹ a do zemědělských škol měly být přijímáni především děti malých a středních rolníků, popřípadě děti pracujících vrstev. Nakonec návrh dále doporučoval provést důkladnou prověrku kádrů v celém zemědělském družstevnictví, v zemědělských organizacích a na státních statcích a pozvat odborníky ze SSSR.

⁸⁹ Tamtéž str 28-29

⁹⁰ Tamtéž str 30

⁹¹ Stejný systém fungoval i v Sovětském svazu

2.7 Přelomová schůzka:

V polovině října proběhla schůze širšího předsednictva ÚV KSČ, která se týkala zemědělské politiky. Tuto schůzi můžeme považovat za definitivní tečku jakýmkoliv pokusům o vlastní zemědělskou politiku. Naopak bylo rozhodnuto o návratu k bolševickému fundamentalismu a bezpodmínečnému následování sovětského modelu. Schůze byla před veřejností utajena a nenajdeme o ní zmínky ani v knize⁹² Valéra Fábryho.

Schůze se účastnilo veškeré vedení KSČ, včetně Klementa Gottwalda, Rudolfa Slánského, Alexeje Čepičky, nebo Juliuse Ďuriše. Hned na začátku schůze Julius Ďuriš vytyčil tři hlavní úkoly, které měly být na schůzi vyřešeny. Jednalo se o omezování kapitalistických živlů na vesnici, postupné přebudování malovýroby na velkovýrobu a státní statky. Ďuriš poté předestřel svůj plán, jak omezovat kapitalistické živly na vesnici. Jeho plán vycházel z předpokladu, že je ústavně zaručeno vlastnictví půdy do 50 ha a navrhoval odejmutí přídělů, popřípadě zvýšení splátek rolníkům, kteří nebudou plnit povinné dodávky. Tyto povinné dodávky měly být samozřejmě v takové výši, aby bylo téměř nemožné je splnit. V scelování pozemků viděl Ďuriš význam pouze tam, kde scelování pozemků mohlo být využito proti statkářům nebo kde byla možnost získat půdu pro družstva. Dále plánoval oslabit kulaky pomocí daňové politiky⁹³. Druhým hlavním úkolem bylo přebudování malovýroby na velkovýrobu zemědělskou. Tento úkol označil Ďuriš jako nejtěžší a apeloval na opatrnost v této věci. Hned zkraje odmítl nacionalizovat půdu po vzoru SSSR a přiklonil se k variantě kde budou omezována vlastnická práva, především zákazem zcizování půdy. Postup přeměny zemědělství měl mít formu třídního boje proti kulakům. Julius Ďuriš doufal, že poté si budou moci dovolit více. Velcí rolníci měli být dále izolováni od zbytku vesnice. Poté se vyjádřil k otázce přechodu na velkovýrobu. Zde varoval před nebezpečím, které hrozí ze strany malovýroby a navrhoval postupovat velmi opatrně. Za klíčovou oblast považoval otázku mechanizace. *„Státní strojní stanice budou mít absolutní většinu nebo všechny strojní stanice. Ale myslím, že i pro družstva musíme přenechat stroje, alespoň menší, aby rolníci mohli přes družstva*

⁹² FÁBRY, Valér. *Zemědělsko-družstevní právo*. Praha: Československá akademie věd, 1956

⁹³ Tento úkol dostal JUDr. Jaromír Dolanský

*přecházet k velkovýrobním formám, k univerzálním a ostatním družstvům*⁹⁴. Státní strojní stanice měly dostat těžké stroje a menší stroje měla připadnout místním družstvům⁹⁵. Na závěr své řeči poté zmínil nutnost co nejrychlejšího převzetí všech okresních strojních družstev, neboť přes ně stát mohl ovládat veškerá strojní družstva. Otázku nad dalším postupem předestřel u problémů scelování pozemků, zda rolníci mají platit in natura nebo v penězích a dále se mělo jednat i o výrobních družstvech.

Na schůzi zazněla i výrazná kritika dosavadní zemědělské politiky. Antonín Zápotocký dokonce dosavadní zemědělskou politiku označil za nesocialistickou. Dle jeho mínění dosavadní zemědělská politika vedla k posílení soběstačnosti malých soukromých hospodářství. Považoval to ovšem pouze za nutné zlo při získávání politické podpory. Nyní ovšem navrhoval, aby zemědělci, kteří chtějí být existenčně zajištěni museli přecházet do družstev. Dále navrhoval ukončit jakékoliv přidělování půdy nebo strojů. Podporu mu vyjádřil Josef Frank, který argumentoval rezolucí Informačního byra a požadoval rychlejší postup transformace zemědělství. Ne všichni ovšem s danou kritikou souhlasili. Proti se postavil například Václav Kopecký⁹⁶. Zdeněk Fierlinger chtěl dospět do stadia, kdy by mohla být kolektivizace rolníkům nucena při plné mechanizaci zemědělství⁹⁷ a v mezidobí navrhoval, aby bylo jasně řečeno, že nikdo nebude do kolektivizace nucen.

Nakonec promluvil i Klement Gottwald. Nejdříve odsoudil kritiku Josefa Franka a plně dal za pravdu Václavu Kopeckému a zdůraznil, že dosavadní zemědělská politika byla stavěna na svazku dělníků a rolníků. Dále prohlásil, že *„Říkal jsem Stalinovi výslovně, že o kolchozech nebudeme mluvit, že je budeme dělat. Likvidovat staré formy.*

⁹⁴ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 33

⁹⁵ Velký otazník se vznášel nad mlátičkami. Z projevu je jasné, že Julius Ďuriš by rád všechny mlátičky státní, aby stát mohl kontrolovat produkci obilí, ale byl si vědom problému, které by to přineslo.

⁹⁶ Ve své řeči Václav Kopecký velmi ostře kritizoval pohled Josefa Franka a opíral se především o postup parcelací velkostatků v Rusku v letech 1918. Tento postup podpořil Vladimír Iljič Lenin a jeho cílem bylo získat přízeň lidí, kterým byla půda přerozdělena a následně je přesvědčit, že malovýroba je neproduktivní a zastaralá.

⁹⁷ Na plné mechanizaci zemědělství panovala všeobecná shoda. Antonín Zápotocký například prohlásil *„Stroje si necháme sami v rukou a nedáme do rukou zemědělců“*. [Tamtéž]

*On s tím souhlasil.*⁹⁸. Předtím ovšem podotkl, že v současné době není namístě s kolchozy začínat. Nakonec Klement Gottwald vyjádřil podporu koncepci univerzálních družstev a budování státních strojních stanic⁹⁹.

V závěrečném usnesení se znovu zdůraznil svazek dělnické třídy s rolníky. Znovu bylo také varováno před příliš zbrklou kolektivizací. Usnesení podpořilo tzv. *vesnická družstva*, kde se měly soustředit veškeré obory družstevnictví. Podpořeno bylo také další scelování pozemků. K tomuto účelu měl být upraven zákon tak, aby mohli být snáze postihnuti nepřátelé socialismu. Nakonec byl podpořen i zákaz poskytování těžkých strojů jednotlivcům a stroje měly být přednostně přidělovány státním strojním stanicím.

Samotná schůze byla přelomová hned z několika hledisek a předurčila vývoj československé zemědělské politiky na dlouhé roky dopředu. Historik Antonín Václavů o této schůzi napsal *„Primitivnost diskutujících je přímo otřesná. Jediný, kdo byl schopen uvažovat v politicko-hospodářské úrovni, byl Gottwald. Ďuriš, ač ministr zemědělství, nebyl schopen podat jediný produktivní návrh. Jeho referát je pel-mel, trochu informací a většina myšlenkového zmatku. Zápotocký se zde projevoval jako typický omezený odborář nepřátelsky hledící na celou vesnici. Byl pro okamžitou kolektivizaci, pro kritiku politiky prováděné do února 1948.... Kopecký rozvíjel, jak neměla pravdu Rosa Luxemburgová, ale měl pravdu Lenin, v tom, že je třeba nejprve půdu rolníkům dát a potom je přitlačit do kolchozů“*¹⁰⁰.

2.8 Listopadové zasedání pléna ÚV KSČ 1948:

Několik týdnů po schůzce širšího předsednictva ÚV KSČ proběhlo zasedání pléna ÚV KSČ. Dle strany měla zemědělská politika vycházet z třídně ekonomického rozboru našeho národního hospodářství. Klement Gottwald jej měl na zasedání charakterizovat jako třísektorový. Prvním sektorem byl sektor veřejný, který se také dal označit jako sektor socialistický. Druhý sektor byl sektor kapitalistický. V kapitalistickém sektoru hrál hlavní roli vykořisťovatel. Poslední sektor byl sektor drobných výrobců. Ten byl

⁹⁸ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 46

⁹⁹ Zde zdůraznil důležitost dávat stroje přímo do státních strojních stanic

¹⁰⁰ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. str 56

Gottwaldem charakterizován jako „*sektor kde převládá individuální práce majitelů výrobních prostředků, bez vykořisťování cizí síly.*“¹⁰¹ Na zasedání byla odmítnuta okamžitá eliminace kapitalistického sektoru a místo toho byla přijata politika postupného omezování a zatlačování kapitalistických živlů. Dále bylo stanoveno devět bodů, které měly pomoci eliminovat kapitalistické živly. Jednalo se například o podporu všech forem družstevnictví, rozšíření sítě státních strojních stanic, nebo snahu omezit vliv vesnických boháčů při rozhodování v družstvech.

2.9 Prosincový vývoj:

Na začátku prosince 1948 byly Národním shromážděním přijaty dva zákony, které měly za úkol zlikvidovat kapitalistický velkoobchod a výrazně posílit vliv státu při distribuci. Jednalo se o zákon o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky¹⁰² a zákon o Velkodistribučním podniku v oboru potravinářském¹⁰³.

Zákon o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky zřizoval Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky¹⁰⁴, které mělo formu společnosti s ručením omezeným. Nařízení ministryně výživy, č. 37/1949 Sb. poté stanovilo, že Ústředí zahájí svou činnost 1.3.1949.

Hlavním úkolem Ústředí bylo „*výhradní právo vykupovati zemědělské výrobky od pěstitelů a chovatelů*“¹⁰⁵. Výkup Ústředí provádělo pomocí okresních hospodářských družstev. Dalšími úkoly Ústředí bylo spolupracovat při plánování výroby a spotřeby, určování cen zemědělských výrobků, obchodovat na vnitřním trhu potřeby pro provoz zemědělských závodů. Specifickým úkolem Ústředí bylo poté „*říditi po stránce hospodářské výkup, skladování, opracování, zpracování, oběh a rozdělování zemědělských výrobků*“¹⁰⁶. K tomuto účelu mohlo Ústředí dokonce vydávat směrnice, příkazy či zákazy. Ústředí mělo plnit své úkoly pomocí družstev, národních podniků,

¹⁰¹ GOTTWALD, Klement. Od února na cestě k socialismu: z projevu na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 17. listopadu 1948. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1948. str 23

¹⁰² Zákon č. 278/1948 Sb.

¹⁰³ Zákon č. 279/1948 Sb.

¹⁰⁴ Dále jen Ústředí

¹⁰⁵ Zákon č. 278/1948 Sb. o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky

¹⁰⁶ Tamtéž

popřípadě pomocí vlastních zařízení. Členy Ústředí se mohly stát¹⁰⁷ družstva, národní podniky, popřípadě jiné právnické osoby, které vyvíjely činnost, která spadala do kompetencí Ústředí. Vznik Ústředí měl také později vést ke zrušení řady¹⁰⁸ družstevních obchodních centrál. Činnost těchto družstevních obchodních centrál mělo převzít právě Ústředí. To se stalo následujícího roku nařízením ministryně výživy č. 37/1949 Sb. a nařízením č. 77/1949 Sb.

V čele Ústředí stál předseda a dva místopředsedové. Jak předsedu, tak oba místopředsedy jmenovali a mohli odvolat společným postupem ministr zemědělství a ministr výživy. Představenstvo Ústředí nadále tvořilo 30¹⁰⁹ členů. Vláda jmenovala¹¹⁰, popřípadě mohla odvolat 13 členů. Zbytek členů volila valná hromada. Dalším správním orgánem byla dozorčí rada, která měla 15 členů. Vládě příslušela pravomoc jmenovat 8 členů¹¹¹, zbytek volila opět valná hromada ze svého středu. Posledním orgánem Ústředí byla valná hromada, kterou tvořily její členové.

Dne 21. prosince 1948 bylo poté přijato nařízení vlády č. 316/1948 Sb., které upravovalo některé právní poměry Ústředí, včetně podrobnější úpravy stanov.

Druhý zákon, který byl na začátku prosince Národním shromážděním přijat byl zákon o Velkodistribučním podniku v oboru potravinářském¹¹². Zákonem o Velkodistribučním podniku v oboru potravinářském byl zřízen Velkodistribuční podnik¹¹³. Nařízením ministra vnitřního obchodu č. 317/1948 Sb. poté stanovilo, že Velkodistribuční podnik zahájí svou činnost 1. ledna 1949.

Velkodistribuční podnik měl „výhradní právo nakupovat pro vnitřní trh potravin a nápoje a jiné poživatiny (dále jen "potraviny") od průmyslových a řemeslných výrobců i dovozců a provozovat s nimi velkoobchodní činnost¹¹⁴“. Dále mu příslušelo ve velkém

¹⁰⁷ Na členství ovšem nebyl právní nárok, nicméně Ústředí mohlo členství zamítnout pouze se souhlasem ministerstva výživy a ministerstva zemědělství.

¹⁰⁸ Např. Kooperativa, Moragro, Slodob, Paperod

¹⁰⁹ Včetně předsedy a obou místopředsedů

¹¹⁰ Vládě musely být členové navrženi ministrem zemědělství a ministrem výživy.

¹¹¹ Předsedu + dalších 7 členů

¹¹² Zákon č. 279/1948 Sb.

¹¹³ Také formou společnosti s ručením omezeným

¹¹⁴ Zákon č. 279/1948 Sb. o Velkodistribučním podniku v oboru potravinářském

obchodovat na vnitřním trhu se smíšeným zbožím a provozovat¹¹⁵ doplňkovou výrobní činnost, která je běžná u distribučních podniků. Velkodistribuční podnik měl dále převzít agendu Velkonákupní společnosti družstev v Praze, NÚPOD¹¹⁶, nebo vybraných kupeckých družstev. Nařízením č. 318/1948 Sb. bylo posléze rozhodnuto, že Velkodistribuční podnik převezme agendu výše zmíněných subjektů už od 1. ledna 1949. Členy Velkodistribučního podniku mohly být družstva, národní podniky, popřípadě jiné právnické osoby, které vyvíjely obdobnou činnost, která spadala do kompetencí Velkodistribučního podniku. Organizační struktura Velkodistribučního podniku byla téměř totožná s organizační strukturou Ústředí¹¹⁷. Nařízením vlády č. 21/1949 Sb. byly posléze vydány stanovy Velkodistribučního podniku.

Oba zákony později plnily přesně tu funkci, kterou měly. Stát postupně získával absolutní kontrolu nad distribucí a postupně tak likvidoval jakýkoliv „kapitalistický velkoobchod“. Za povšimnutí stojí organizační struktura obou subjektů. Stát jak do představenstva, tak i do dozorčí rady jmenoval většinu členů¹¹⁸ a dle zákona je mohl i kdykoliv odvolat. Stát tak měl vždy jistotu absolutní kontroly nad těmito subjekty.

Na schůzi organizačního sekretariátu ÚV KSČ dne 10. prosince 1948 byl projednán a následně i přijat návrh očisty v místních strojních družstvech. Hned v úvodu se píše, že strojní družstva splnila svůj úkol jen v málem rozsahu, neboť strojní družstva jsou „do značné části ovládána vesnickými boháči a kapitalistickými živly“¹¹⁹ a „Mají-li být družstva navrácena svému pravému poslání bude nutno provést v mnoha případech očistu ve vedení a členstvu družstva a sjednat pořádek v užívání strojů“¹²⁰. Návrh obsahoval několik možností jak „očistu“ provést, Nakonec se žádná z těchto možností nekonala, neboť byl přijat zákon o jednotných zemědělských družstvech a strojní družstva

¹¹⁵ Zde byl limitován rozsahem, který určovalo ministerstvo vnitřního obchodu a ministerstvo výživy. Obvykle se jednalo o věci jako balení produktů, plnění lahví atd....

¹¹⁶ Nákupní ústředna potravních družstev v Bratislavě

¹¹⁷ Obecně oba dva zákony si byly velmi podobné

¹¹⁸ Do předsednictva stát jmenoval 16 členů z 30 a do dozorčí rady 8 členů z 15

¹¹⁹ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 53

¹²⁰ Tamtéž

se staly součástí¹²¹. Nicméně myslím, že tento návrh očisty stojí za zmínku, neboť ukazuje, jaká v tehdejší době panovala atmosféra.

2.10 Prosincová a lednová jednání o JZD:

Po říjnové schůzce, které se účastnilo širší předsednictvo ÚV KSČ a listopadovém zasedání pléna ÚV KSČ bylo jasné, že bude přijat nový zákon na podporu družstev. Jediné, o čem se diskutovalo byla koncepce daného zákona. Na jednání předsednictva strany 2. prosince 1948 bylo rozhodnuto, že koncepce prosazována¹²² Ústřední radou družstev to nebude. Přípravu osnov zákona dostalo na starost ministerstvo zemědělství. Dvojkolejnost řízení v otázkách družstevnictví byla tímto u konce a ÚRD od této chvíle hrála při tvorbě koncepce družstevnictví jen formální roli.

Ministerstvo zemědělství následně vypracovalo návrh na vybudování jednotných místních družstev. Hned v úvodu návrhu je zmíněno, že družstevnictví má pomoci malým a středním rolníkům v boji proti kapitalistickým živlům na vesnici a družstevní formy spolupráce mají vést k socialistické velkovýrobě v zemědělství. Jako cíl si návrh klade odstranit roztržitost družstevního systému, a to právě formou místních jednotných družstev. Za zmínku stojí, že samotná jednotná místní družstva nikdy nevznikla, nicméně koncepce návrhu je velmi blízká později přijatému zákonu o jednotných zemědělských družstvech.

První část návrhu přichází s koncepcí univerzálního družstva, které by mělo nahradit všechny dosavadní typy družstev na vesnici. Výjimku měla dostat pouze družstva úvěrní¹²³ a družstva spotřební¹²⁴. Sloučení se tedy mělo týkat především družstev scelovacích¹²⁵, zemědělských strojních družstev, družstev elektrárenských, zemědělských výrobních družstev pro společné obhospodařování půdy, družstev pro chov drůbeže, včelařských a rybářských družstev, místních lesních a pastevních družstev,

¹²¹ Popřípadě součástí státních strojních stanic

¹²² Jednotné vesnické družstvo a Jednotné okresní družstvo

¹²³ Úvěrní družstva, již byla zapojena v systému lidového peněžnictví

¹²⁴ Družstva spotřební měla být v budoucnu součástí státní a družstevní distribuční sítě

¹²⁵ Scelovací družstva měla teprve vznikat, a to na základě nového scelovacího zákona (Zákon č. 47/1948 Sb.)

družstev melioračních, vodovodních atd... Zajímavostí je, že sloučení se mělo týkat i družstev kulturních.

Druhá část návrhu pojednává o hlavních úkolech jednotných místních družstev. Návrh obsahuje pět klíčových úkolů, které by měly jednotná místní družstva plnit. Prvním z nich je scelování půdy. Scelování půdy mělo hned dvojí význam. Za prvé mělo posloužit jako jakási zbraň proti vesnickým boháčům a za druhé mělo pomoci budovat socialistickou velkovýrobu. Dalším úkolem jednotných místních družstev měla být úplná mechanizace zemědělské práce. Dále jednotná místní družstva měla pomoci organizovat zemědělskou výrobu a tím pomoci plnit hospodářský plán, a to především pomocí snížení nákladů, maximalizací výroby, společným obděláváním půdy a osevním plánem. Jednotná místní družstva měla pečovat o technickou a kulturní úroveň vesnice, popřípadě ji zvyšovat. Nakonec se jednotná místní družstva měla také spolupodílet na výkupu a nákupu zemědělských výrobků.

Třetí část návrhu se věnuje zásadám výstavby jednotných místních družstev. Členem družstva se mohli stát pouze drobní a střední zemědělci¹²⁶, kteří bydleli v daném obvodu družstva, nebo fyzické osoby, kteří nevlastní zemědělskou půdu, ale bydlí v daném obvodu družstva a jsou ochotni svojí prací pomáhat družstvu. Členem družstva se ovšem nemohl stát „*ten kdo neplní svých povinností vůči státu nebo je znám svým nepřátelským poměrem k lidově demokratickému řádu*“¹²⁷. Představenstvo družstva mělo být složeno tak, aby reflektovalo sociální složení členů družstva, a to včetně vesnických žen! Výrobní odbory měly mít v představenstvu většinu.

Další zásadou, kterou návrh řeší je určení podílu v družstvu. Návrh počítal s dvěma možnými koncepcemi. První koncepce počítala, že každý bez ohledu na výměru půdy, kterou do družstva vloží, dostane jeden podíl. Druhá koncepce počítala s rozdělením podílu podle výměry půdy, kterou daný člen do družstva vložil¹²⁸. Nicméně každý by bez ohledu na počet podílů disponoval pouze jedním hlasem.

¹²⁶ Popřípadě i jiné fyzické osoby, které obhospodařovaly zemědělskou půdu a splňovaly téže podmínky

¹²⁷ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 51

¹²⁸ Členové, kteří by půdu do družstva nevložili by měli automaticky jeden podíl

Samotné družstvo mělo být organizováno do jednotlivých odborů. Návrh počítal i s tím, že výrobní odbory budou vybaveny jistou mírou autonomie a jejich členové tak budou moci participovat¹²⁹ na jeho hospodaření. Financování družstva mělo být poté zajištěno především pomocí povinných investičních zápůjček členů podle výměry obhospodařované půdy, dobrovolnými zápůjčkami členů, zemědělským úvěrem¹³⁰ a v neposlední řadě také podporou ze strany státu. Nakonec návrh počítal s tím, že ministerstvo zemědělství by mělo vykonávat přímý dozor nad činností místních jednotných družstev.

Návrh byl předsednictvem projednán o týden později, tedy 17. prosince 1948. Na konci prosince poté byla ministerstvem zemědělství projednána osnova zákona o jednotných zemědělských družstvech. Samotné předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo danou otázkou 7. ledna 1949. Výsledkem jednání bylo usnesení, které definovalo úkoly jednotných zemědělských družstev jako „zajištění organizačních a politických a materiálních předpokladů pro nástup k vyšším formám zemědělství“¹³¹. Na schůzi 24. ledna 1949 poté předsednictvo ÚV KSČ projednalo předložený návrh osnovy zákona o jednotných zemědělských družstvech a následně daný návrh schválilo.

2.11 Nařízení přijatá v lednu 1949:

Dne 25. ledna 1949 byla přijata tři vládní nařízení, která měla za úkol posílit vliv státu ve věcech zemědělských. Jednalo se o vládní nařízení o zemědělské výrobě podle smlouvy¹³², vládní nařízení o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy¹³³ a vládní nařízení o zemědělských referátech krajských národních výborů¹³⁴.

První dvě výše zmíněná nařízení byla prováděcími předpisy zákona o prvním pětiletém plánu¹³⁵. Vládní nařízení o zemědělské výrobě podle smlouvy upravovalo

¹²⁹ Jak na zisku, tak ale i na ztrátě

¹³⁰ Dle zákona č.43/1948 Sb.

¹³¹ BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7. str 85

¹³² Nařízení vlády č. 6/1949 Sb.

¹³³ Nařízení vlády č. 7/1949 Sb.

¹³⁴ Nařízení vlády č. 12/1949 Sb.

¹³⁵ Zákon č. 241/1948 Sb.

smlouvy o výrobě zemědělských výrobků. Tyto smlouvy měli uzavírat zemědělci s místními národními výbory¹³⁶ a jejich obsahem měl být závazek zemědělce pěstovat určité plodiny, chovat a udržovat určitý typ zvířectva atd... Smlouvy se zemědělci sice uzavíraly místní národní výbory¹³⁷, ale celý systém byl řízen centrálně¹³⁸. O dobrovolnosti uzavírání smluv, zde také nemůže být ani řeč, neboť pokud zemědělec odmítl uzavřít smlouvu s místním národním výborem, byla věc předložena okresnímu národnímu výboru, který autoritativně rozhodl a dané rozhodnutí nahrazovalo smlouvu. Smlouvy se uzavíraly zpravidla na délku jednoho roku, ale místní národní výbory mohly za určitých okolností smlouvy měnit i v průběhu její platnosti. Pokud zemědělec neplnil závazky ze smlouvy, místní národní výbory splnily daný závazek na účet zemědělce.

Na vládní nařízení o zemědělské výrobě podle smlouvy poté navazovalo¹³⁹ vládní nařízení o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy. Toto nařízení upravovalo smlouvu, kterou zemědělci měli uzavírat s Ústředím pro hospodaření se zemědělskými výrobky¹⁴⁰. Zemědělec se touto smlouvou zavazoval, že dodá určité množství zemědělských výrobků a Ústředí se zavazovalo, že tyto zemědělské výrobky odkoupí. Pozice zemědělců při vyjednávání byla ovšem velmi slabá, neboť množství zemědělských výrobků, které měl zemědělec dodat určoval místní národní výbor ve spolupráci se zástupcem okresního národního výboru. Nedošlo-li ke shodě na obsahu smlouvy mezi zemědělcem a Ústředím, poté autoritativně rozhodl okresní národní výbor ve spolupráci s místním národním výborem. Neplnil-li zemědělec závazek daný smlouvou, Ústředí mohlo daný závazek splnit¹⁴¹ a zemědělec byl poté nucen uhradit Ústředí rozdíl mezi cenami.

¹³⁶ Popřípadě i s jinými orgány, které tím ministerstvo zemědělství pověří

¹³⁷ Smlouvy se státními statky, národními podniky, a velkovýkrmny uzavíralo ministerstvo zemědělství ve spolupráci s ministerstvem výživy

¹³⁸ Ministerstvo zemědělství ve spolupráci s ministerstvem výživy schválilo jednotný hospodářský plán pro jednotlivé kraje. Dále potom krajské národní výroby rozdělily tyto úkoly na jednotlivé okresy a jednotlivé okresní národní výbory dále rozdělily tyto úkoly na jednotlivé obce.

¹³⁹ Respektive smlouva o zemědělské výrobě měla sloužit mimo jiné i jako podklad pro smlouvu o výkupu a dodávce zemědělských výrobků

¹⁴⁰ Popřípadě jinou právní osobou, která byla pověřena smlouvou

¹⁴¹ Např. nakoupit dané zemědělské výrobky jinde

Obě tato nařízení byla později zneužívána jako prostředek pro boj s nepřátelskými živly na vesnici, kdy dodávková povinnost byla stanovována v takové míře, že ji nebylo možno splnit. Dále byly tyto zákony zneužívány také jako prostředek k „přesvědčování“ malých a středních zemědělců aby „dobrovolně“ vstoupili do družstva.

Dále toho dne bylo přijato vládní nařízení o zemědělských referátech krajských národních výborů¹⁴². Jednalo se o prováděcí předpis zákona o krajském zřízení¹⁴³. Nařízení o zemědělských referátech zřizovalo zemědělský referát, který měl být přítomen u každého krajského národního výboru. Zemědělský referát se poté měl dle potřeb dělit na oddělení a v jeho čele měl stát zemědělský referent. Zemědělský referát měl obstarávat správu ve věcech zemědělských. V jeho gesci bylo především pečovat o zvýšení životní úrovně zemědělského lidu, pečovat a zvelebovat živočišnou výrobu, vypracovávání dílčího plánu krajského plánu a jeho následná kontrola nebo zvyšovat produkci v zemědělství atd¹⁴⁴... Nařízení počítalo, že ministerstvo zemědělství ve spolupráci s ministerstvem vnitra později vydá předpisy, které budou přesněji definovat rozsah pravomocí zemědělského referátu¹⁴⁵.

2.12 Mechanizace zemědělství:

Dne 2. února 1949 byl Národním shromážděním přijat zákon o mechanisaci zemědělství¹⁴⁶. Přijetí tohoto zákona dovršilo uskutečnění Hradeckého programu. Zákon byl přijat „*k povznesení československého zemědělství, zejména ke zvýšení jeho výrobnosti a snížení jeho výrobních nákladů a k účinné pomoci malým a středním rolníkům*“¹⁴⁷. Hlavní důvodem přijetí tohoto zákona ovšem byla snaha státu získat absolutní kontrolu nad mechanizací v zemědělství. Zákon delegoval do gescie ministerstva zemědělství veškeré záležitosti týkající se řízení a kontroly mechanizace

¹⁴² Nařízení vlády č. 12/1949 Sb.

¹⁴³ Zákon č. 280/1948 Sb.

¹⁴⁴ Nařízení vlády č. 12/1949 Sb., § 2 odst.2

¹⁴⁵ To se později skutečně stalo vyhláškou. č. 1058/1949 Ú. 1

¹⁴⁶ Zákon č. 27/1949 Sb.

¹⁴⁷ Zákon č. 27/1949 Sb. o mechanisaci zemědělství

zemědělství¹⁴⁸. Dále zákon zřizoval Ústředí pro mechanizaci zemědělství¹⁴⁹(dále jen Ústředí pro mechanizaci). Ústředí pro mechanizaci mělo po svém vzniku zřídit jako své složky státní strojní stanice s opravami a státní strojní opravny. Zákon současně zrušil Ústředí zemědělských strojních stanic při podniku Státní lesy a statky a Ústav pro mechanizování zemědělské výroby na Slovensku. Majetek těchto dvou subjektů jakož i velká část jejich pravomocí přešla na nově vzniknuvší Ústředí pro mechanizaci.

Do gesce Ústředí pro mechanizaci spadlo zejména poskytování mechanizačních prostředků a jejich oprava¹⁵⁰, provádění výcviku osob pro obsluhu mechanizačních prostředků a jejich opravu, poskytování pomoci místním zemědělským družstvům, nebo uzavírání smluv s družstvy o opravě zemědělských mechanizačních prostředků, popřípadě o provedení zemědělských prací. Ústředí pro mechanizaci také příslušela pravomoc vykupovat prostřednictvím okresních národních výborů mechanizační prostředky od fyzických osob, za předpokladu že daných mechanizačních prostředků není využito, nebo daná osoba neplnila výrobní nebo vyživovací plán. Samotný proces výkupu byl v následujících měsících upraven vyhláškou o výkupu základních zemědělských mechanizačních prostředků od některých fyzických osob¹⁵¹. Okresní národní výbor měl povinnost provést soupis všech základních mechanizačních prostředků v daném okrese a následně soupis předat Ústředí pro mechanizaci. Ústředí pro mechanizaci posléze podalo návrh na nucené vykoupení základních mechanizačních prostředků okresnímu národnímu výboru, který vybrané prostředky vykoupil. Okresní národní výbor mohl také zahájit výkupní řízení na návrh JZD nebo URD¹⁵². Nejdůležitější mechanizační prostředky přecházely okamžitě do vlastnictví státních strojních stanic. O přidělení ostatních mechanizačních prostředků rozhodoval okresní národní výbor, typicky mezi JZD

¹⁴⁸ Např: kontrola nad výzkumem zemědělských mechanizačních prostředků, organizace výcviku osob nutné pro opravy mechanizačních prostředků a jejich obsluhu, přidělování zemědělských mechanizačních prostředků, poskytování podpor na nákup mechanizačních prostředků, nebo vykonávat dozor.

¹⁴⁹ Ústředí pro mechanizaci zemědělství bylo zřízeno formou národního podniku

¹⁵⁰ Vše za úplatu

¹⁵¹ Vyhláška 612/1949 Ú.I.I

¹⁵² Dle § 6 odst.1, ale pouze pokud šlo „o základní zemědělské mechanizační prostředky fyzických osob, které je získaly na poukaz vydaný na družstvo nebo na poukaz vydaný na jednotlivce a spoluiživatele“

v daném okrese. Na podzim téhož roku byl poté novou vyhláškou výrazně rozšířen okruh základních mechanizačních prostředků, které měly být vykoupeny.

3 Od přijetí zákona o JZD do IX. Sjezdu KSČ

3.1 Příprava:

Od schůze předsednictva ÚV KSČ konané 24. ledna 1949, kde byl přijat návrh osnovy zákona o jednotných zemědělských družstvech, probíhaly následující týden debaty o konečné verzi zákona. Vše vyvrcholilo na meziministerské poradě konané dne 29. ledna 1949 na ministerstvu zemědělství. Osnova daného zákona byla upravena na základě dohod jednotlivých ministrů, nicméně některé body zůstaly nadále sporné. Ministerstvo financí například požadovalo, aby bylo explicitně řečeno, že jednotná družstva jsou vyloučena z činnosti, kterou vykonávají ústavy lidového peněžnictví¹⁵³. Dále byla vyslovena žádost, aby konzumní družstva splynula s JZD¹⁵⁴. Samotný úřad předsednictva vlády se negativně vyzemil především k nejasně vymezené právní povaze JZD. Dále úřad předsednictva vlády vznesl řadu připomínek, jednalo se převážně o zpřesnění významu některých slov, či legislativně technické připomínky¹⁵⁵. Nakonec vláda schválila daný zákon o JZD a uložila ministru zemědělství povinnost upravit zákon, dle přijatých připomínek tak, aby předseda vlády mohl jménem vlády co nejrychleji předložit upravené znění jako vládní návrh zákona Národnímu shromáždění.

Ještě před tím, než byl zákon vůbec projednán, zveřejnil družstevní odbor ministerstva zemědělství 4. února 1949 akční plán zakládání JZD. Jednalo se o dokument s řadou návrhů, který měl připravit státní aparát na přijetí zákona o JZD a následně urychlit budování JZD. Hned na úvod je zmíněn nedostatečně vybudovaný aparát ÚRD, který by mohl velmi zpomalit zakládání JZD. Dále je zdůrazněno, že JZD by měla být budována za co největší účasti rolníků a z toho důvodu by měla být, alespoň ze začátku

¹⁵³ Tento požadavek byl zamítnut s odkazem, že danému požadavku, již bylo vyhověno v §13, odst. 2 návrhu zákona o jednotných zemědělských družstvech

¹⁵⁴ Tato žádost byla také odmítnuta s odkazem, že konzumní družstva mají jinou funkci, než bude mít JZD

¹⁵⁵ Připomínky úřadu předsednictva vlády k návrhu zákona o JZD z 31.01.1949

do procesu zapojena i JSČZ, JSSR, ministerstvo zemědělství a samozřejmě ÚRD v úzké spolupráci s KSČ. Akční plán poté vymezil kroky, které měly zefektivnit zakládání JZD. Do 10. února měl být ustanoven správní sbor v ústředí ÚDR, který by se skládal z členů ÚRD, KSČ a JSČZ. Do 20. února měly být ustanoveny odbory JZD v krajích a okresech, a to na stejném principu jako u ústředí ÚRD. Do 25. března poté měly být vytvořeny místní přípravné výbory JZD. Akční plán doporučoval, aby přípravný výbor JZD byl složen z člena místního národního výboru, z člena JSČZ, zástupce stávajícího družstva v dané obci, zástupce akčního výboru Národní fronty a KSČ.

Akční plán počítal, že JZD se budou zakládat v několika etapách, a to na základě podmínek v jednotlivých obcích. Nejdříve měla být JZD založena v obcích, kde už jsou družstva. Poté měly přijít na řadu obce kde jsou příznivé podmínky k založení, a nakonec obce kde je nutno příznivé podmínky pro zakládání JZD teprve vytvořit. Priorita ovšem byla soustředit se na obce v první kategorii a vytvořit v těchto obcích do 25. března přípravné výbory. Okresní tajemník JSČZ poté dostal za úkol společně s okresními družstevními referáty okresních národních výborů připravit rozbor situace v obcích. Dále měly být svolány okresní konference¹⁵⁶, kde měl být zástupcům¹⁵⁷ obcím vysvětlován zákon o JZD. Od 5. března 1949 do 21. března 1949 měla v okresech proběhnout náborová akce nových členů do JZD. Jejím vedením byly pověřeny¹⁵⁸ místní národní výbory, JSČZ, akční výbory Národní fronty nebo družstva. Nakonec měly být do konce března vytvořeny řádné okresní a krajské rady družstev, včetně příslušného aparátu. V druhé části akční plán řešil převážně propagaci JZD¹⁵⁹.

3.2 Důvodová zpráva k zákonu o JZD:

Dne 8. února 1949 byla vyhotovena a A. Zápotockým a J. Ďurišem podepsána důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o jednotných zemědělských družstev. Ve svém úvodu odkazuje důvodová zpráva na programové prohlášení ze dne 17. června

¹⁵⁶ V samotném akčním plánu není explicitně uvedeno kdy by se měly konat konference, nicméně jde odvodit, že schůze se měly uskutečnit do 4. března 1949

¹⁵⁷ Mělo jednat především o zástupce místního národního výboru, zástupce družstva, zástupce JSZ, zástupce akčního výboru Národní fronty

¹⁵⁸ Dle situace v obci

¹⁵⁹ Měly být např. vydány brožury o významu JZD, vydány stanovy JZD, svolání novináři, školení atd...

1948, které slibovalo vybudování jednotných univerzálních družstev. Dále důvodová zpráva přináší výčet problémů, které existují díky rozdrobenosti zemědělského družstevnictví. Dle důvodové zprávy byla řada družstev¹⁶⁰ pod kontrolou úzké skupinky jedinců, kteří dané družstvo pouze zneužívali ke svému prospěchu. Mnoho družstev již ztratilo svůj původní význam. Velká roztržitost zemědělského družstevnictví také vedla k mrhání pracovních sil a ke kumulaci funkcí. Ve své další části vyzdvihuje důvodová zpráva pozitiva JZD. Jedná se především o zvýšení zemědělské výroby a navýšení produkce. JZD se měla také stát „významným činitelem zemědělské politiky a účinným nástrojem pomoci drobnému a střednímu rolníku“¹⁶¹. Z těchto důvodů se mělo zemědělské družstevnictví zjednodušit a sjednotit.

Vládní návrh zákona o JZD byl předložen 10. února 1949. Následně byl v Národním shromáždění přidělen zemědělskému výboru. Zemědělský výbor dne 16. února 1949 doporučil¹⁶² přijetí zákona Národním shromáždění a doporučil lehce změnit § 5, odst. 4 daného návrhu zákona. Změna byla čistě gramatického rázu a na významu daného ustanovení nic neměnila.

Vládní návrh zákona o JZD byl projednán Národním shromážděním dne 23. února 1949. Jako první vystoupil poslanec Antonín Volavka¹⁶³. Ve své řeči vyzdvihl důležitost daného zákona pro vesnici. Dále se věnoval především účelu daného zákona. Celý jeho projev se víceméně shodoval s důvodovou zprávou k danému zákonu. Na konci svého proslovu doporučil jménem zemědělského výboru přijetí vládního návrhu zákona o JZD. Do následné diskuse se zapojilo dalších 5 poslanců. Celá diskuse se nesla ve velmi pozitivním duchu. Poslanec Josef Sedlák a poslanec František Dvořák dokonce vyzdvihovali fakt že, členem družstva se může stát každý zemědělec, který o to bude mít zájem, a to bez ohledu na velikost svého pozemku.

¹⁶⁰ Převážně strojní družstva

¹⁶¹ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 66

¹⁶² Parlamentní tisk č. 229 rok 1949

¹⁶³ Vystupoval jako zpravodaj zákona o jednotných zemědělských družstvech

3.3 Zákon č. 69/1949., o jednotných zemědělských družstvech:

Samotný zákon o JZD byl velmi stručný. Celý zákon¹⁶⁴ tvořilo pouhých 14 paragrafů. Hned první paragraf vymezil účel zákona „*V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržštěnosti družstevní činnosti v zemědělství*“¹⁶⁵ a přihlásil se k zásadě dobrovolnosti. Dále definoval JZD jako lidová družstva dle § 157 ústavy. Druhý paragraf poté obsahoval demonstrativní výčet činností, které družstvo mohlo vyvíjet. Jednalo se především o:

- **Scelování půdy:** Na nově vzniklá JZD měla přejít veškerá agenda, kterou zastávala scelovací družstva podle zákona o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků¹⁶⁶.
- **Mechanizace zemědělské práce:** Tato činnost měla představovat stěžejní agendu JZD, neboť právě strojní družstva byla na vesnicích nejvíce rozšířená¹⁶⁷ a nově vznikající JZD se měla transformovat převážně z těchto družstev. Stanovy JZD poté také vyzývaly ke spolupráci se státními stanicemi, plánování strojních prací, nebo k efektivnímu používání strojů pomocí společných osevů půdy.
- **Součinnost při stanovení rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství:** JZD měla uzavírat smlouvy o výrobě zemědělských produktů a dále také smlouvy o výkupu a smlouvy o dodávce zemědělských produktů.
- **Účast při opatrování zemědělských výrobků a potřeb:** JZD mělo za úkol získávat potřeby nutné¹⁶⁸ pro zemědělskou činnost rolníků.
- **Péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby:** Tato činnost měla směřovat ke zvýšení výnosů výroby a užitkovosti hospodářského zvířectva, a to především za pomoci organizací sezonních prací, společným bojem proti škůdcům, používáním správné volby odrůd nebo používání společných mechanizačních prostředků.

¹⁶⁴ Zákon č. 69/1949 Sb.

¹⁶⁵ Zákon č. 69/1949., o jednotných zemědělských družstvech

¹⁶⁶ Zákon č. 47/1948 Sb.

¹⁶⁷ Dle důvodové zprávy k zákonu o JZD strojní družstva (společně s elektrárenskými) tvořily drtivou většinu všech existujících družstev na území ČSR

¹⁶⁸ Hnojiva, krmiva, osivo atd...

- **Péče o organizaci práce ke zvýšení výrobnosti zemědělství:** Tato činnost, jak už z názvů napovídá měla za cíl sloužit ke zvýšení efektivity, pomocí společné a koordinované práce rolníků.
- **Péče o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova:** JZD měla pečovat o kulturní život svých členů. Především pořádání divadelních představení, promítání filmů, zřizování nejrozličnějších zájmových kroužků. JZD měla také za úkol zvyšovat odborné znalosti svých členů, to se mělo dít především pořádáním seminářů a školení.
- **Péče o ulehčení práce venkovské ženy:** Tato činnost měla být plněna budováním prádelen, dětských útluků, zavařovacích kuchyní atd....

Nakonec druhý paragraf obsahoval odstavec, který výslovně zakázal JZD vyvíjet činnost, která spadala do kompetencí peněžních ústavů.

Zákon v dalším paragrafu deklaroval zásadu jedno družstvo jedna obec. O případnou výjimku se muselo žádat ministerstvo zemědělství. Relativně podrobně poté byl upraven¹⁶⁹ způsob vzniku JZD. K založení JZD bylo zapotřebí sestavit přípravný výbor. Přípravný výbor měl mít 5-10 členů, jednat se mělo převážně o členy současných zemědělských družstev nebo o zájemce, kteří pracovali v zemědělství. Ustavení přípravného výboru poté muselo být schváleno Ústřední radou družstev¹⁷⁰. Po dokončení všech formalit měl přípravný výbor požádat o schválení ustanovení jednotného družstva Ústřední radu družstev. Rozhodnutí Ústřední rady družstev mělo posléze konstitutivní charakter. Po schválení ustanovení jednotného družstva měl přípravný výbor svolat valnou hromadu a zvolit orgány JZD. Pokud v obci působilo pouze jedno družstvo vykonávající některou z činností § 2, odst.1, toto družstvo se přeměnilo na JZD. Pokud v obci působilo více takových družstev, tyto družstva splynuly do JZD. Všechny závazky přešly na nově vzniknuvší JZD a to bez likvidace.

¹⁶⁹ § 5 a § 6, zákona o jednotných zemědělských družstvech

¹⁷⁰ Okresních orgánů Ústřední rady družstev

Sedmý paragraf poté opět zdůraznil zásadu dobrovolnosti a umožnil vstoupit do družstva každému, který „svou účastí může přispěti ke splnění účelu družstva.“¹⁷¹ Členové dosavadních družstev se automaticky staly¹⁷² členy JZD.

Velmi důležitý byl také § 9. Tento paragraf odkazoval na stanovy, které měly podrobněji upravit fungování JZD. Stanovy měly být schváleny a později vydány Ústřední radou družstev se schválením ministra zemědělství. JZD se také automaticky stávalo členem Ústřední rady družstev. Kontrolu a dozor nad JZD získalo ministerstvo zemědělství. Ministr zemědělství byl oprávněn vydávat nařízení¹⁷³ k provedení zákona. Nakonec byla veškerá agenda potřebná k založení JZD osvobozena od jakýkoliv poplatků.

3.4 Zásady zemědělského družstevního práva:

Zvláštní zásady zemědělského družstevního práva sehrály zcela klíčovou roli při socialistické přestavbě vesnice. Tyto zásady sloužily jako základní stavební kameny při tvorbě zákonů, které se týkaly zemědělského družstevního práva. Mezi nejdůležitější zásady patří zásada dobrovolnosti, zásada iniciativy a aktivity družstevníků, zásada družstevní demokracie nebo zásada státního vedení družstev.

Zásada dobrovolnosti: Jedná se zcela jistě o nejdůležitější zásadu zemědělského družstevního práva. Tato zásada vychází přímo z teorií marxismu a leninismu. Pravděpodobně nejznámější v této souvislosti je výrok B. Engelse „*učiníme všechno abychom pracujícím rolníkovi usnadnili přechod k družstevnictvím, rozhodne-li se pro to*“¹⁷⁴. Stejně přesvědčení sdílel i J. Stalin, který dokonce prohlásil, že hlavní chybou kolchozního hnutí v SSSR bylo nedodržování zásady dobrovolnosti.

V zákoně o JZD je zásada dobrovolnosti zmíněna hned v §1. odst. 1. Najdeme jí ovšem i v §7 daného zákona. Zásadu dobrovolnosti můžeme dále najít například ve vzorových stanovách a to opět na několika místech. Díky zásadě dobrovolnosti neprošel ani návrh o povinném členství rodinných příslušníků družstevníků, o kterém se hlasovalo

¹⁷¹ Zákon č. 69/1949., o jednotných zemědělských družstvech

¹⁷² Za podmínky, že do 14 dnů od vzniku JZD neoznámili své vystoupení

¹⁷³ O necelý měsíc později vydal ministr zemědělství Nařízení č. 75/1949 Sb.

¹⁷⁴ MARX, Karl a Friedrich ENGELS. Vybrané spisy vo 2 svazkoch. Bratislava: Pravda, 1953. str. 457

na I. celostátním sjezdu zemědělských družstevníků. Zásada dobrovolnosti představovala základní pilíř zemědělského družstevního práva. V. Fábry o tom napsal „*Porušování zásady dobrovolnosti je hrubým porušením socialistické zákonnosti*“¹⁷⁵

Zásada iniciativy a aktivity družstevníků:

Tato zásada vychází z předpokladu, že družstevník je základem družstva a hospodaření družstva bude vždy závislé na aktivitě a iniciativě jeho družstevníků. Tuto zásadu taktéž najdeme v zákoně o JZD a to v § 5¹⁷⁶.

Zásada družstevní demokracie:

Zásada družstevní demokracie se projevuje zejména tím, že každé družstvo musí být řízeno svými orgány a každý z družstevníků má právo kandidovat do těchto orgánů. Nejvyšším orgánem družstva je členská schůze, jejíž usnesení jsou závazná pro všechny družstevníky.

Zásada státního vedení družstev:

Zásada státního vedení družstev se projevuje především tím, že družstva jsou řízena centrálně. Vychází z předpokladu, že stát buduje socialismus na vesnici a bez pomoci státu by nebylo možno provést ani přechod malých a středních rolníků do družstev.

3.5 Nařízení ministra zemědělství, kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech:¹⁷⁷

Nařízení č. 75/1949 Sb. bylo přijato 17. března 1949 a jednalo se o prováděcí právní předpis k zákonu o JZD. Hned na úvod nařízení upřesňuje obvod působnosti JZD, který měl být stejný jako obvod obce. V § 1 nařízení také přesněji vymezuje družstva „*kteřá se přetvoří, po případě splynou v jednotné družstvo podle § 6 zákona*“¹⁷⁸. Jednat se mělo o družstva, která byla založena na základě zákona o výdělkových a

¹⁷⁵ FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956, str. 57

¹⁷⁶ JZD vzniká iniciativou družstevníků

¹⁷⁷ Nařízení č. 75/1949 Sb.

¹⁷⁸ Nařízení č. 75/1949 Sb., kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech

hospodářských společenstvech¹⁷⁹ nebo družstva, která byla založena na Slovensku na základě uhorského obchodního zákona¹⁸⁰ a zároveň provozovalo některou z činností uvedenou v § 2, odst. 1 zákona o JZD.

V dalších paragrafech nařízení upřesňovalo postup založení JZD. Přípravný výbor měl mít i nadále 5-10 členů. Na své první schůzi si měli členové přípravného výboru zvolit předsedu a místopředsedu a nejpozději do 3 dnů oznámit ustavení přípravného výboru okresnímu orgánu Ústřední rady družstev a požádat jí o souhlasné stanovisko k ustavení přípravného výboru. Každé oznámení muselo obsahovat jména členů přípravného výboru, jejich zaměstnání, jejich bydliště a členství v dosavadních družstvech. Správnost těchto údajů následně musel potvrdit místní národní výbor. Po přijetí souhlasného stanoviska okresního orgánu Ústřední rady družstev mohl přípravný výbor začít provádět přípravné práce k založení JZD. Jednalo se především o nábor nových členů¹⁸¹ a zmapování všech potenciálních družstev v dané obci, které by mohly být přeměněny na JZD, popřípadě které by mohly splynout v JZD. Po ukončení všech přípravných prací podal přípravný výbor oznámení o jejich dokončení a žádost o schválení JZD okresnímu orgánu Ústřední rady družstev. Okresní orgán ústředí rady družstev poté přezkoumala, zda dané družstvo patří pod § 1, odst. 2 a zda splňuje kritérium minimálního počtu členů. Jestliže byly všechny podmínky splněny, okresní orgán Ústřední rady družstev rozhodl výměrem o ustavení JZD. JZD vzniklo dnem schválení. Přípravný výbor měl poté povinnost oznámit vznik JZD ve spolupráci s místním národním výborem na úřední desce v obci. Dále měl přípravný výbor do 8 dnů podat oznámení příslušnému soudu k zápisu do rejstříku.

Nařízení také upřesnilo, že 14denní lhůta pro vystoupení pro členy, kteří se stali členy JZD ex lege začíná plynout až od vyhlášení vzniku JZD na úřední desce v obci.

Vnitřní uspořádání JZD měly upravovat vzorné stanovy. Vzorné stanovy měly být vydány Ústřední radou družstev a schválené ministrem zemědělství. Jakákoliv změna stanov byla možná pouze za písemného souhlasu Ústřední rady družstev, se kterým

¹⁷⁹ Zákon ze dne 9. dubna 1873, č. 70 ř. z.,

¹⁸⁰ Zák. čl. XXXVII/1875

¹⁸¹ Potenciální zájemci se mohli přihlašovat výhradně písemnou formou

muselo souhlasit ministerstvo zemědělství. JZD byla také daná povinnost vést seznam svých členů, včetně jejich zaměstnání, bydliště a dnem kdy nabyli členství.

V předposlední části nařízení upravovalo vypořádání závazků členů JZD, kteří své členství nabyli *ex lege*. V závěrečných ustanoveních nejprve byla pro JZD stanovena výjimka, díky které se na JZD nevztahovala vládní nařízení č. 314 Sb. a nařízení s mocí zákona č. 359 Sl. z.¹⁸². Dále dosavadní družstva, která měla být přeměněna nebo splynout v JZD mohla vykonávat svou činnost pouze v *mezích běžného hospodařen*“.

3.6 Akční plán organizačních úkolů při budování JZD Z 1.DUBNA 1949:

Na začátku dubna byl stanoven akční¹⁸³ plán pro nejbližší organizační úkoly při budování JZD. První část se týkala ustavování přípravných výborů. Přípravné výbory, které již byly ustanoveny, měly být zkontrolovány a měla jim být poskytnuta podpora, aby mohly co nejrychleji zahájit činnost. Dále v obcích, kde byly podmínky pro založení JZD se měly ustanovovat nové přípravné výbory. Nakonec se měl začít provádět nábor nových členů do JZD. Všechny tyto pokyny měly být uskutečňovány okresními družstevními radami. Akční plán ovšem zakázal vydávat souhlasné stanovisko k ustavení přípravného výboru nebo ustavení družstva bez souhlasu okresní instance strany.

Druhá část se týkala předávání mechanizačních prostředků do rukou JZD. Měla se konat řada školení a instruktáží, kde měla být daná problematika funkcionářům JZD a funkcionářům v krajských městech vysvětlena. Akční plán také stanovil, že k předávání mechanizačních prostředků mělo začít docházet ihned po schválení přípravného výboru.

V třetí části bylo rozhodnuto o povinnosti JZD jednou měsíčně podávat hlášení o své činnosti. Dále bylo rozhodnuto¹⁸⁴ zřídit při okresních družstevních radách komise pro JZD. Předsedou komise se měl stát předseda nebo místopředseda dané okresní družstevní rady, který byl zároveň rolníkem. Dalšími 4 členy se měly stát členové¹⁸⁵ dané okresní

¹⁸² ve znění nařízení č. 34 Sl. z.

¹⁸³ Jednalo se o pokračování akčního plánu z 4. února 1949 (Akční plán pro zakládání JZD)

¹⁸⁴ Pouze na přechodnou dobu, a to do provedení voleb

¹⁸⁵ Zároveň to museli být zemědělci

družstevní rady, kteří byli zároveň členy okresního národního výboru nebo výboru okresní organizace KSČ.

V dalších částech se akční plán věnuje zejména propagaci JZD. V okresech měl být zajištěn nábor vhodných instruktorů, kteří měli pomáhat budovat JZD. Do propagace JZD se měly zapojit všechny noviny, rozhlas, film, a dokonce v obcích měly obecní rozhlas vysílat zprávy o JZD.

3.7 Stanovy JZD:

Stanovy JZD byly vypracovány ministerstvem zemědělství. Ve dnech 28. února a 3. března proběhly schůze kolegia ministra zemědělství, kde daný návrh stanov byl projednán a byla vypracována zpráva pro předsednictvo ÚV KSČ. Daný materiál byl označen jako tajný.

Hned na úvod zprávy je jasně řečeno, že návrh stanov je naprosto odlišný od všech ostatních stanov družstev, a to jak ve své formě, tak i ve svém obsahu. Cílem nově vytvořených stanov měla být především jejich srozumitelnost. Ve zprávě je dokonce zmíněno „*Stanovy bývaly také psány způsoby, který byl sice jasný školenému právníkovi, avšak dosti těžko přístupný širokým lidovým vrstvám*“¹⁸⁶. Úvodní část stanov je tedy věnována významu JZD, dále je celá první část věnována aktivitám, které bude JZD vykonávat. Druhá část stanov se poté věnuje organizaci JZD. Stanovy měly vycházet ze zásady široké a demokratické účasti členstva a ze zásady operativního vedení družstva. Na konci zpráva ještě počítá s vydáním jednacího řádu, který by měl podrobněji upravovat otázky formálního a právního rázu.

Stanovy JZD byly schváleny výnosem ministerstva zemědělství 6. dubna 1949¹⁸⁷. Následně 15. dubna 1949 byly stanovy vydány v čísle 89 Úředního listu II.

Jak je zmíněno výše, hned úvodní část stanov je věnována významu JZD. Úvodní část zmiňuje velkou historii družstevnictví a jeho velký význam. Nicméně „*zemědělské družstevnictví bylo však postupně ovládáno vesnickými boháči, kteří zneužívali ve svůj*

¹⁸⁶ JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5. str 72

¹⁸⁷ Č. J. 53.209/49-VII /62

*prospěch, a tak zemědělská družstva nemohla rolnickému lidu přinést to, co jejich zakladatelé od nich očekávali*¹⁸⁸. JZD měla naopak pomáhat malým a středním rolníkům. Dále celá první část upravuje činnosti JZD a velmi podrobně popisuje co je jejich náplní a jakou JZD hraje při těchto činnostech roli. Jedná se o mechanizaci zemědělství, opatření ke zvýšení úrodnosti pozemků, péči o zvelebení živočišné a rostlinné výroby, zvyšování technické úrovně vesnice, ulehčení práce rolnické ženy, provozování pomocných řemeslných činností, činnost kulturní a plánování.

Část druhá poté pojednává o organizaci JZD a na rozdíl od první části obsahuje celou řadu ustanovení normativní povahy. Hned na začátku druhé části je zmíněno že JZD je lidovým družstvem podle §157 ústavy. Dále jsou zmíněny zásady¹⁸⁹ činnosti družstva *„JZD vyvíjí činnost, která pomáhá zemědělcům, aby zvelebovali svá hospodářství a zvyšovali svou životní úroveň*“¹⁹⁰.

Oddíl druhý poté upravuje členství v JZD. Členem se mohl stát každý rolník od 16 let, popřípadě každý kdo *„svou účastí mohl přispět k dosažení jeho účelu*“¹⁹¹. Členství bylo dobrovolné a k jeho nabytí bylo zapotřebí podat písemnou přihlášku. O podané přihlášce posléze rozhodovalo představenstvo JZD. Jestliže usnesení představenstva JZD nebylo jednomyslné, předložilo představenstvo přihlášku členské schůzi. Ze členství v družstvu členům automaticky vznikala práva a povinnosti. Mezi práva členů patřilo především užívat veškerých výhod, které přinášela činnost jednotného družstva¹⁹² a družstevní svépomoci, účastnit se jednání a hlasovat na členských schůzích a valných hromadách, požadovat zrušení usnesení správního orgánu družstva u okresní družstevní rady pro jeho nezákonnost. Naopak členové byli povinni účastnit se úkolů, které byly dány pětiletým plánem, a to způsobem který si sami na členské schůzi schválili. Jednalo se především o plnění veškerých povinností vyplívajících ze stanov, jednacího řádu, nebo provozního řádu. Popřípadě plnění dalších povinností, které byly schváleny na členské

¹⁸⁸ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 18

¹⁸⁹ Dále např. výše zmíněná zásada široké a demokratické účasti členstva

¹⁹⁰ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 46

¹⁹¹ Tamtéž, str 47

¹⁹² Např. používání strojů družstva, organizování práce atd...

schůzi. Ze zásady dobrovolnosti členství poté také vyplívá možnost z JZD vystoupit. Vystoupení z družstva musel daný člen oznámit minimálně 6 měsíců před koncem správního roku. Družstvo mohlo také daného člena vyloučit, a to na základě taxativně uvedených důvodů mezi které patřily například hrubé porušení zásady družstevní svépomoci, porušení zájmu družstva, neplnění své členské povinnosti, nebo pokud byl daný člen odsouzen podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky¹⁹³, nebo podle zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich¹⁹⁴.

Oddíl třetí se věnoval členské schůzi a účasti členů v životě družstva. Členská schůze byla orgánem družstva, kde členové mohli vyjádřit své názory a uplatnit svou iniciativu. Členská schůze musela být svolávána minimálně jednou měsíčně, nebo kdykoliv kdy o to požádala alespoň jedna třetina členů. Členskou schůzi svolával předseda družstva, a to minimálně tři dny předem. Členská schůze byla usnášeníschopná, pokud se jí účastnila alespoň jedna třetina členů. Velký důraz byl také kladen na účast rolnických žen. Každá členská schůze měla mít předem připraven svůj program. Důraz měl být kladen především na naléhavé úkoly jako sklizně, jarní práce atd. Na členské schůzi se členové také mohli domluvit na sousedské a vzájemné pracovní výpomoci. Pokud představenstvo usoudilo, že členové nejsou schopni splnit některý z naléhavých úkolů, mohlo zorganizovat tzv. brigády¹⁹⁵. Družstva dále měla pro zvýšení motivace svých členů organizovat „soutěžení v plnění výrobních a dodávkových úkolů“¹⁹⁶.

Oddíl čtvrtý a pátý pojednávaly o hospodaření jednotného družstva a jeho financování. Jednotné družstvo mělo hospodařit podle předem připraveného plánu. Tento plán mělo vypracovat představenstvo družstva a projednat ho s místním národním výborem. Následně měl být daný plán předložen valné hromadě ke schválení. Jakýkoliv zisk, který by družstvo vygenerovalo, měl být použit na zlepšení chodu družstva. Jednotné družstvo mělo být financováno pomocí upisování členských podílů,

¹⁹³ Zákon č. 231/1948 Sb.

¹⁹⁴ Zákon č. 15/1947 Sb.

¹⁹⁵ Jednalo se o pomoc dobrovolných pracovníků z okolních měst a obcí

¹⁹⁶ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 52

investičními zápůjčkami svých členů nebo peněžních ústavů, zemědělským úvěrem¹⁹⁷, nebo pomocí poplatků za používání družstevních strojů a zařízení.

Poslední oddíl upravoval vedení a orgány jednotného družstva. Vedení jednotného družstva dostalo na starost představenstvo a hned na úvod je zmíněno, že „*vedení jednotného družstva musí být rychlé i pružné a musí mít možnost rozhodování podle okamžité potřeby*“¹⁹⁸. Představenstvo bylo usnášeníschopné byla-li přítomna alespoň nadpoloviční většina členů a předseda nebo místopředseda. Představenstvo se muselo scházet minimálně jednou za 14 dní. V působnosti představenstva byly veškeré věci, které nebyly stanovami nebo jednacím řádem vyhrazeny jiným orgánům. Především pak představenstvo řídilo¹⁹⁹ činnost jednotného družstva a provádělo usnesení členské schůze. Představenstvo se skládalo z předsedy, místopředsedy a dalších 3-8 členů. Představenstvo bylo voleno valnou hromadou²⁰⁰ na dva roky a minimálně čtyři pětiny představenstva musela být tvořena malými a středními rolníky. Předseda zastupoval jednotné družstvo navenek.

Dalším zmíněním orgánem jednotného družstva byla dozorčí rada. Dozorčí rada se skládala z předsedy, místopředsedy a z dalších 1-4 členů. Dozorčí rada se měla scházet alespoň jednou měsíčně a měla na starosti dozor nad činností jednotného družstva.

Nejvyšším orgánem jednotného družstva byla valná hromada. V působnosti valné hromady byla především volba představenstva a dozorčí rady, schvalování hospodářského plánu, schvalování účetní závěrky nebo změna²⁰¹ stanov, jednacího řádu a provozního řádu. Valná hromada se musela konat alespoň jednou ročně, nicméně mohla být svolána i mimořádně. Valná hromada byla usnášeníschopná²⁰² při přítomnosti poloviny členů. K přijetí usnesení na valné hromadě byla potřeba nadpoloviční většina

¹⁹⁷ Na základě zákona o zemědělském úvěru

¹⁹⁸ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 56

¹⁹⁹ V rámci usnesení členské schůze a mohlo provádět pouze opatření, které „*je naléhavě třeba ke splnění úkolů jednotného družstva podle okamžité situace*“ [Tamtéž]

²⁰⁰ Volbu ještě musí schválit okresní družstevní rada

²⁰¹ Respektive valná hromada mohla hlasovat o návrhu změny stanov, protože daný návrh by posléze musela schválit Ústředí rada družstev se schválením ministerstva zemědělství

²⁰² Nesešel-li se dostatečný počet členů, začátek valné hromady se posunul o hodinu a valná hromada byla usnášeníschopná nehledě na počet přítomných členů

přítomných členů, nicméně ve zvláštních případech se vyžadovala kvalifikovaná většina²⁰³.

Poslední oddíl stanov stanovil, že každé jednotné družstvo se automaticky stávalo členem Ústřední rady družstev. Nakonec stanovy odkazovaly na jednací řád v rámci podrobnější úpravy organizace jednotného družstva a na provozní řády v rámci podrobnější úpravy „*provozu, udržování a správě družstevních zařízení, jakož i o provádění činnosti, uvedené v části I. těchto stanov*“²⁰⁴. Poslední ustanovení upravovalo relativně podrobně zánik jednotného družstva. Jednotné družstvo mohlo zaniknout buď dobrovolně²⁰⁵, nebo nuceně na základě §11 zákona o Ústřední radě družstev²⁰⁶.

3.8 Jednací řád JZD:

Jednací řád JZD byl vydán Ústřední radou družstev se souhlasem ministerstva zemědělství. Jednací řád byl rozdělen na osm částí a upravoval „*podrobněji ustanovení o svolávání, jednání a činnosti orgánů jednotného družstva, o nabytí a pozbytí členství, o nárocích a závazcích členů vůči jednotnému družstvu, o jeho hospodaření, jakož i o jeho případné likvidaci*“²⁰⁷. Jednací řád se z velké části shodoval se II. částí vzorových stanov.

První část jednacího řádu se věnovala členství v jednotném družstvu. Tato část je téměř shodná se vzorovými stanovami. Jednací řád pouze definoval, že věková hranice ke vstupu do JZD je pro všechny osoby 16 let. Dále podrobněji upravoval postup při vylučování člena z JZD nebo převodu členského podílu. Nakonec zaváděl povinnost vést seznam členů družstva a právo členů do tohoto seznamu s vědomím předsedy jednotného družstva nahlížet.

Druhá část jednacího řádu pouze stanovila, jaké orgány spravují a řídí JZD. Jednalo se o členskou schůzi, představenstvo, dozorčí radu a valnou hromadu.

²⁰³ Jako např. výše zmínění návrh změny stanov nebo usnesení o odvolání celého předsednictva

²⁰⁴ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 59

²⁰⁵ Představenstvo podalo se souhlasem Ústřední rady družstev návrh na zrušení jednotného družstva a valná hromada ho musela kvalifikovanou většinou schválit

²⁰⁶ Zákon č. 187/1948 Sb.

²⁰⁷ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 66

Třetí část jednacího řádu upravovala členskou schůzi. I tato část byla z velké části shodná se vzorovými stanovami. Členská schůze měla sloužit k zajištění spolupráce mezi představenstvem jednotného družstva a členy jednotného družstva. Dále měla za úkol informovat ostatní členy o stavu družstva. Jednací řád dále rozšiřoval působnost členské schůze. Jednalo se například o možnosti usnášet se *o věcech týkajících se scelování pozemků*. Nakonec jednací řád podrobněji upravoval průběh jednání a zavedl hlasování na principu aklamace.

Čtvrtá část jednacího řádu se věnovala představenstvu. Představenstvo bylo upraveno ve vzorových stanovách velmi stručně, a tak většina úpravy pochází z čtvrté části jednacího řádu. Jednací řád definuje představenstvo jako výkonný orgán, který má za úkol jednotné družstvo řídit²⁰⁸. Dále potom podrobněji upravuje působnost představenstva a přináší demonstrativní výčet věcí, které náleží do jeho působnosti. Členové představenstva musejí vykonávat své funkce s péčí řádného hospodáře a jednací řád také zavádí odpovědnost představenstva za škodu, způsobenou družstvu. Dále také čtvrtá část jednacího řádu podrobně upravuje volbu představenstva, svolávání a průběh schůzi. Nakonec čtvrtá část jednacího řádu upravuje pozici předsedy jednotného družstva a pozici pokladníka. Předseda jednotného družstva je „*představitel JZD*“²⁰⁹ a má za úkol „*vést družstvo k řádnému a všestrannému rozvoji jeho činnosti*“²¹⁰. Především má předseda jednotného družstva zastupovat družstvo navenek, svolávat a řídit schůze a valné hromady a dohlížet, aby všichni zaměstnanci jednotného družstva plnily své povinnosti.

Pátá část jednacího řádu se věnovala dozorčí radě. Dozorčí rada byla ve vzorových stanovách zmíněna pouze v několika větách, a tak drtivá většina úpravy pochází z jednacího řádu. Dozorčí rada byla *dohledacím* orgánem jednotného družstva. Pátá část jednacího řádu obsahuje demonstrativní výčet věcí, které spadají do působnosti dozorčí rady. Jedná se například o dozor nad činností jednotného družstva nebo možnosti se spolupodílet na vypracovávání hospodářského a rozpočtového plánu. Dále pátá část

²⁰⁸ A to na základě jeho stanov, jednacího řádu a usnesení valné hromady nebo členské schůze

²⁰⁹ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 86

²¹⁰ Tamtéž

jednacího řádu podrobněji upravuje volbu dozorčí rady, svolávání a průběh schůzí. Nakonec je upravena i pozice a působnost předsedy a místopředsedy dozorčí rady.

Šestá část jednacího řádu se věnuje valné hromadě. Valná hromada byl relativně podrobně zmíněna ve vzorových stanovách, a tak velká část šesté části jednacího řádu je opět shodných se vzorovými stanovami. Podrobněji je upraven pouze průběh valné hromady. Za zmínku stojí že šestá část jednacího řádu zavádí hlasování na principu aklamace.

Sedmá část jednacího řádu se věnuje hospodaření jednotného družstva. Stejně jako část o valné hromadě byla i část o hospodaření jednotného družstva upravena velmi podrobně ve vzorových stanovách a je tedy z velké části shodná. Novinkou bylo pověření představenstva sestavením účetní závěrky. Dále sedmá část jednacího řádu upravuje podrobnosti o hospodaření jednotného družstva, které byly nastíněny ve vzorových stanovách.

Poslední osmá část se věnuje závěrečným ustanovením. Na začátku zavádí systém²¹¹ řešení sporů mezi členy jednotných družstev. Dále poslední část upravovala zánik a likvidaci jednotného družstva. Oproti vzorovým stanovám byl důvod zániku družstva rozšířen o „*uvalení konkursu na jmění jednotného družstva*“²¹².

²¹¹ Jednalo se o smírčí řízení, kdy si každá strana sporu mohla vybrat z členů jednotného družstva dva smírčí soudce, kteří poté společně vybrali dalšího (předsedu). Pokud se vybraní soudci nemohli na volbě předsedy shodnou, předsedu určila okresní družstevní rada.

²¹² Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 106

4 Od IX. sjezdu KSČ do roku 1952

4.1 IX. sjezd KSČ:

Ve dnech 24.-29. května 1949 se uskutečnil IX. sjezd KSČ. Klement Gottwald na tomto sjezdu pronesl svůj projev nazvaný *Kupředu k vybudování socialismu v naší vlasti*. V projevu uvedl 10 základních bodů, které považoval za nejdůležitější při cestě k vybudování socialismu. Jeden z těchto bodů se týkal i zemědělství. Gottwald zdůraznil, že bez socialismu na vesnici nemůže být socialismu. Vymezil se proti *vesnickým kapitalistům* a znovu zdůraznil že základem družstevního hnutí by měl být malý a střední rolník. Dále prohlásil, že „*zákon o jednotných zemědělských družstvech je třeba provádět postupně*²¹³“ a to za pomoci názorného a trpělivého přesvědčování malých a středních rolníků. Dále při svém projevu zmínil, že se musí zvýšit plocha obdělávané půdy za pomoci moderní techniky a rozšířit počet traktorových stanic. Nakonec zmínil myšlenku, že by měla být vydána směrnice „*aby členům jednotného zemědělského družstva plynuly z toho členství praktické výhody*²¹⁴“. Antonín Zápotocký poté ve svém projevu nastínil další vývoj JZD, „*Musíme dál rozvíjet družstevnictví, ale musíme je přeorganizovat, aby místo hájení zájmů velkých a podpory velkostatkářů stalo se oporou a zdrojem blahobytu pro malé a drobné zemědělce*“²¹⁵.

4.2 Zvýhodňování JZD:

Dne 8.dubna 1949 byly na schůzi kolegia ministra zemědělství projednány a následně i schváleny²¹⁶ pokyny pro převzetí strojů do majetku JZD. Dle těchto pokynů měl přípravný výbor okamžitě zajistit veškeré stroje, které se měly stát majetkem JZD. Jednalo se o veškeré stroje, které patřily místním družstvům, která se měla přetvořit či splynout do JZD. Dále se jednalo o stroje, které byly koupeny na poukaz na družstvo, ale

²¹³ Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa v Praze 25.-29. května 1949 str. 102

²¹⁴ Tamtéž str. 102

²¹⁵ Tamtéž str.193

²¹⁶ Jako podkladový materiál pro schůzi organizačního sekretariátu ÚV KSČ, nicméně tyto pokyny byly posléze použity

reálně byly ve vlastnictvím vesnických boháčů a stroje, které byly užívány volnými sdruženími²¹⁷.

Stroje následně měly být oceněny. Toto ocenění měla provádět tříčlenná komise, vybraná přípravným výborem. Dále pokyn upravoval proces zajištění strojů. Stroje družstev, které spadaly do působnosti zákona o JZD, přecházely automaticky na JZD. V případě volných sdružení nebo vesnických boháčů měl přípravný výbor 14denní lhůtu, aby sjednal dohodu o převzetí těchto strojů. Pokud by k dohodě nedošlo, měl přípravný výbor dle pokynů podat k okresnímu národnímu výboru návrh na provedení výkupu podle mechanizačního zákona.

Dne 5.května 1949 byl poté vypracován návrh na poskytování výhod JZD a jejich členům VII. odborem ministerstva zemědělství. Daný návrh byl následujícího dne projednán na ministerstvu zemědělství a 10. června byl poté schválen sekretariátem ÚV KSČ. Jak už z názvu návrhu vyplývá, návrh počítal s poskytováním podpory JZD a jejich členům. JZD měla přednostně získávat mechanizační prostředky²¹⁸. Dále JZD měla výhradně dostávat stroje²¹⁹, které měly zjednodušit práci venkovským ženám. JZD měla také dostávat větší přiděly nafty než soukromníci a státní strojní stanice měly vždy přednostně pracovat právě pro JZD. Osiva se měla distribuovat prostřednictvím JZD a členové JZD měli mít přednostní právo výběru. Dále členové JZD mohli dostat více strojových hnojiv, než byla tzv. základní dávka. Mezi úsměvné výhody, kterým chtělo vedení KSČ motivovat k zakládání a členství v JZD můžeme řadit například přednostní zavádění biografů do obcí, kde byla JZD přítomna. Návrh obsahoval opravdu velké množství potencionálních výhod pro vstup do JZD.

4.3 Únorové zasedání ÚV KSČ 1950:

Dalším velkým milníkem pro vývoj zemědělsko-družstevního hnutí bylo zcela jistě únorové zasedání ÚV KSČ. V té době již na území ČSR existovalo 2412 JZD a dalších 1316 přípravných výborů. Nicméně cíle, které si strana v předešlých letech vytkla se nenaplnily. Za úspěch bylo možné považovat počet nově vytvořených JZD, tato

²¹⁷ Jednalo se o všechna sdružení, která neměla žádnou spolkovou, právní nebo družstevní formu

²¹⁸ Mlátičky, Žací stroje, traktory 15-25 HP atd...

²¹⁹ Pračky, mandly, žehličky atd..

družstva ovšem vyvíjela jen velmi malou aktivitu. Bylo tedy rozhodnuto, že JZD musí implementovat politiku společného obdělávání půdy. Klement Gottwald to formuloval „*Musíme nabádat družstva, která se vytvořila k tomu, aby v první řadě organizovala společné obdělávání půdy*“²²⁰. Dalším důležitým bodem bylo deklarování zásady, že *vesnický boháč do družstva nepatří*. J. Slánský na schůzi prohlásil „*Přechod k socialismu na vesnici nemůže být uskutečněn spolu s vesnickými boháči, jak to dělají titovští zrádci v Jugoslávii, ale v neustálém boji proti nim*“²²¹. Vesničtí boháči, kteří byli členy JZD, měli být z vůle členů JZD vyhozeni. Únorové zasedání ÚV KSČ také definovalo 4 typy JZD a to na základě organizace práce, rozdělování prostředků a stupně zestátnění.

JZD I. typu byla ta nejjednodušší forma družstevnictví. Členové těchto typů družstev prováděli společné polní práce a používali při tom jak své soukromé, tak družstevní stroje. Pozemky zůstávaly v soukromém vlastnictví a meze pozemků byly zachovány. Odměna se vyplácela na základě úrody z vlastní parcely. Živočišná výroba zůstávala v individuálním vlastnictví.

JZD II. typu se lišila od JZD I. typu především tím, že byly rozorány meze a byly tak možné společné osevy. Dále bylo zavedeno společné obdělávání půdy a společné sklizně. Členové museli také poskytnout své stroje ke společnému využití. Živočišná výroba zůstávala nadále v individuálním vlastnictví. Odměna byla vyplácena na základě výměry vložené půdy do družstva.

JZD III. typu byla již úplným výrobním družstvem. Členové zde spojili svou půdu ke společnému hospodaření. Živočišná výroba přešla na družstvo. Každý měl právo ponechat si tzv. záhumenek, kde mohl sám hospodařit. Odměna byla vyplácena z větší části na základě provedené práce a z menší části na základě výměru pozemku²²², který daný člen vložil do JZD.

²²⁰ Citováno podle, FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956, str. 69

²²¹ SLÁNSKÝ, Rudolf. Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici: projev na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 24. února 1950. Praha: Ústř. výb. KSČ, 1950.

²²² JZD platilo za vložené pozemky pachtovné

JZD IV. typu se lišilo od JZD III typu pouze formou odměňování. V JZD IV typu se odměňovalo pouze na základě provedené práce, výměr vloženého pozemku nehrál žádnou roli.

4.4 Provozní řády:

Únorové zasedání ÚV KSČ si jako jeden ze svých cílů stanovilo přechod JZD k společnému obdělávání půdy a definovalo si 4 výše zmíněné typy JZD. Na vesnicích měly vzniknout zcela nové společensko-ekonomické vztahy a dosavadní předpisy tyto nové vztahy neupravovaly. Ministerstvo zemědělství tak během následujících měsíců vydalo tzv. provozní řády. Jednalo se o Provozní řád JZD na Velehradě (2. typ), provozní řád JZD ve Veleni (3. typ) a provozní řád JZD ve Václavicích (4. typ), který byl později nahrazen provozním řádem JZD v Čečinské Potoni. Pro JZD 1. typu ministerstvo zemědělství nevydalo žádný provozní řád, ale pouze Vzor družstevní organizace jarních prací v Měrotíně.

Provozní řády můžeme řadit mezi právní předpisy²²³. Vyplývá to především ze Vzorových stanov „*podrobnější předpisy o provozu, udržování a správě družstevních zařízení, jakož i o provádění činnosti, uvedené v části I stanov, obsahují provozní řády, které vydává Ústřední rada družstev se schválením ministra zemědělství*“²²⁴. Provozní řády byly sice schváleny a vydány pouze za účasti ministerstva zemědělství, nicméně v této době už většina kompetencí Ústřední rady družstev přešla na ministerstvo zemědělství. Jak vyplývá z citace, význam provozních řádů spočíval především v úpravě těch nejzákladnějších družstevních zásad a vzájemných vztahů v JZD²²⁵.

Provozní řády měly vyjadřovat především zásadu dobrovolnosti, iniciativy a aktivity družstevníků. Provozní řády byly vydány formou brožurky a pouze jako vzory. Členům JZD tak byla dána možnost dané provozní řády doplnit, přizpůsobit, případně i změnit. V některých případech se ovšem upravené provozní řády výrazně lišily a popíraly i zásady marxisticko-leninské teorie kolektivizace. Jednalo se především o výměr

²²³ Tam je řadí např. V. Fábry, nicméně charakter provozních řádu byl ve své době hojně diskutován

²²⁴ Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád). Praha: Brázda, 1950. str 59

²²⁵ Organizace práce, odměňování, podmínky spojování půdy atd..

záhumenku, nebo počet dobytka, který zůstal v soukromém vlastnictví. Viliam Široký k tomuto problému na zasedání Slovenské národní rady prohlásil „*Je třeba projednat provozní řád a... přísně dbát o to, aby hospodářství záhumenků nepřesahovalo ani ve výměře půdy, ani v počtu dobytka zákonem předepsané hranice*“²²⁶. Státní pracovníci byly úkolováni, aby přesvědčovali členy JZD, že každá změna od daného vzoru je na škodu.

Měrotín I. typ:

Podle Měrotínského provozního řádu, měli členové vykonávat jarní práce společně. Řízení těchto prací měl na starosti předseda JZD. Členové byli povinni poskytnou své stroje ke společnému účelu a informovat představenstvo jaké plodiny chtějí na svých pozemcích pěstovat. Představenstvo poté vypracovalo společný osevní plán, který musel být členy družstva dodržen. Představenstvu také příslušela povinnost uzavřít smlouvu o výpomoci se státními strojními stanicemi. Veškerá osiva a další potřebný materiál měl být nakoupen pro celou obec prostřednictvím družstva. Odměna za provedenou práci se měla vyplácet v penězích, a to na základě obtížnosti provedené práce a nezbytné kvalifikace. Celková výše odměny se poté měla vypočítat na základě provedené práce na cizích pozemcích a odečíst se měla práce vykonána ostatními členy družstva na jeho pozemku. Představenstvo mělo celkové vyúčtování předložit členské schůzi ke schválení. Úroda však patřila jednotlivým majitelům půdy.

Velehrad II. typ:

Podle Velehradského provozního řádu měly být odstraněny *meze či brázdy* mezi jednotlivými pozemky a mělo dojít ke scelení pozemků nečlenů družstva. Představenstvo²²⁷ mělo za úkol vypracovat plán zemědělských prací. Jednalo se o společný osev a společné obdělávání půdy. Představenstvo mělo dále za úkol uzavřít smlouvu se státní strojní stanicí. Členové družstva byli opět povinni poskytnou součinnost při uskutečňování plánu zemědělských prací. Odměna z úrody pozemků členů družstva byla vyplácená primárně na základě výměry půdy vložených do družstva. Členové družstva nicméně museli zaplatit výlohy vzniklé JZD. Výlohy se platily poměrně dle

²²⁶ Citováno podle, FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956, str. 71

²²⁷ V součinnosti se státní strojní stanicí

výměry půdy vnesené do družstva. Odměna za provedenou práci byla upravena obdobně jako v Měrotínském provozním řádu, s tím rozdílem, že manuální práce měly být lépe ohodnoceny.

Veleň III. typ:

Podle Veleňského provozního řádu byla živočišná i rostlinná výroba organizována společně. Členové museli do družstva vložit nejenom půdu, ale i všechny své výrobní prostředky a všechny tažný a hospodářský dobytek. Půda sice formálně zůstávala i nadále v soukromém vlastnictví, nicméně proces vystoupení z družstva byl značně komplikovaný a zdoluhavý. Veškeré vypěstované plodiny se stávaly majetkem družstva. Členové byli povinni při vstupu do družstva odevzdat²²⁸ veškeré své zásoby krmiva, osiva, sadby a stejně tak i veškerý svůj živý a mrtvý inventář. K vlastnímu hospodaření měl sloužit tzv. záhumenek. Maximální výměra záhumenku byla pro jednu rodinu stanovena na 1 ha. Odměna se rozdělovala primárně podle tzv. *odpracovaných pracovních jednotek* a sekundárně²²⁹ podle výměry vložené půdy.

Václavice IV. typ:

Václavický provozní řád se lišil od Veleňského provozního řádu pouze v maličkostech. Václavický provozní řád ovšem upravoval některé věci podrobněji. Půda vložená do družstva se měla také *sdužit na velké celky*, ale oproti předešlým provozním řádům měly být provedeny i hospodářsko-technické úpravy pozemků. Maximální výměra záhumenku byla snížena na 0.5 ha. Veškeré vypěstované plodiny se také stávaly společným majetkem družstva. Podrobněji byl upraven proces výstupu z družstva a postup při odevzdávání živého a mrtvého inventáře. Novinkou byla povinnost odevzdat hospodářské budovy družstvu. Družstvo mělo hospodařit podle celoročního výrobního plánu, který mělo vypracovat představenstvo ve spolupráci s vedoucími pracovních skupin, agronomem státní strojní stanice a důvěrníkem okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup. Členové družstva měli být odměňováni výhradně „*podle toho, jak pracovali a jakou práci vykonávali, jak přispěli svými znalostmi k úspěchu společného*

²²⁸ Za náhradu

²²⁹ Výše odměny podle výměry vložené půdy nesměla přesáhnout 20%

*hospodaření*²³⁰. Družstvo mělo také za úkol pečovat o zvýšení odborné zdatnosti svých členů, zvyšovat kulturní a sociální úroveň svých členů a platit za ně nemocenské pojištění. Dále Václavický provozní řád upravoval principy, podle kterých se rozdělovaly důchody společného hospodaření. Družstvo mělo také založit a udržovat nedělitelný fond²³¹, osivový a krmivový fond, sociální fond a kulturní fond. Nakonec Václavický provozní řád upravoval, že družstva by měla být financována zejména z běžných příjmů²³² a investice by družstvo mělo *pořizovat zejména svépomocí*.

4.5 Kolektivizace za pomoci zákonů:

Během IX. sjezdu KSČ a následně během podzimu 1948 byla vydávána celá řada směrnic a pokynů pro komunistické funkcionáře na krajských a okresních úrovních. Tyto pokyny a směrnice měly za cíl upevnit pozici KSČ a připravit půdu pro další socializaci vesnice. Ze začátku chyběly dostatečné právní normy, které by mohly pomoci k dosažení kýženého výsledku, a tak musely být používány zákony, které byly přijaty ještě v předúnorovém období. Jednalo se o zákon o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu²³³, zákon o stíhání černého obchodu²³⁴, zákon o úpravě pachtovného²³⁵ a tzv. scelovací zákon²³⁶.

Jako vhodný se ukázal především zákon o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Tento zákon měl zajistit, aby veškerá zemědělská půda byla obdělána podle zemědělského výrobního plánu a aby byly plně využity zemědělská zařízení. Zákon akcentoval, že tohoto cíle by se mělo dosáhnout především pomocí organizování²³⁷ vzájemné spolupráce zemědělců. Pouze pokud by „*Neobstaral-li vlastník*

²³⁰ PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1950. Pardubice: Státní ústřední archiv, 1998. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-51-0. str 177

²³¹ Někdy též investiční fond

²³² Tržby z prodaného zboží

²³³ Zákon č. 55/1947

²³⁴ Zákon č. 15/1947

²³⁵ Zákon č. 126/1946

²³⁶ Zákon č. 21/1948 (tento zákon byl přijat krátce po únorovém převratu)

²³⁷ Tuto pomoc měly organizovat místní národní výbory

*úmyslně nebo z nedbalosti obdělání zemědělské půdy*²³⁸ mohl místní okresní výbor použít proti danému zemědělci sankce. Na základě interních pokynů byl ovšem tento zákon využíván primárně k represii zemědělců. K posílení pravomocí místních národních výborů byla poté v roce 1949 ministerstvem zemědělství vydána vyhláška o výkupu základních zemědělských mechanizačních prostředků od některých fyzických osob²³⁹. Tato vyhláška umožňovala snadnější „výkup“ mechanizačních prostředků, a to především od vesnických boháčů.

Zákon o stíhání černého obchodu měl původně pomoci poválečnému Československu překlenout období nedostatku a zajistit dostatek cenově dostupných potravin a jiného zboží. Po únorovém převratu ovšem zákon začal být využíván primárně k potlačování zbývajícího volného trhu. Termíny jako „*nepřiměřený hospodářský zisk*“²⁴⁰ začaly být vykládány velmi volně. Samotný zákon obsahoval také velmi vysoké tresty odnětí svobody a vysoké peněžité tresty, které bylo možné ukládat za jeho porušení. Na začátku listopadu 1949 byl předsednictvem ÚV KSČ vydán pokyn „*budou potrestáni exemplárně vesničtí boháči tím, že jednak nesplněné množství smluvních dodávek bude zajištěno domácími prohlídkami a zabavením, jednak zaplacením nesplněného množství dodávky cenami volného trhu, jednak uložením správních trestů podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky*“²⁴¹. V listopadu 1949 byl poté vydán oběžník ministerstva výživy, který umožňoval krajským národním výborům stíhat zemědělce za neplnění smluvních dodávkových závazků podle zákona o stíhání černého obchodu a v nejzávažnějších případech dokonce podle §36 zákona na ochranu lidově demokratické republiky.

Zákon o úpravě pachtovného nebyl primárně zákon, podle kterého by docházelo k sankcionování zemědělců, ale primárně upravoval pachtovní poměry. Po únoru 1948 byl předsednictvem ÚV KSČ a vedením ministerstva zemědělství rozhodnuto o snížení pachtovného na 1 %²⁴² v případě pachtu kulacké půdy.

²³⁸ Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu

²³⁹ 612/1949 Ú.I.I

²⁴⁰ Zákon č. 55/1947 Sb. o stíhání černého obchodu,

²⁴¹ Citováno podle JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. str 66

²⁴² Pacht kulacké půdy měl být 1%, za zvláštních okolností mohl být ovšem ještě snížen

Scelovací zákon byl přijat až po únoru 1948 a jeho smyslem bylo umožnění vzniku souvislých pozemků, na kterých by se snáze hospodařilo. Už od počátku se počítalo, že zákon bude využíván převážně družstvy. Dne 30. května 1950 byly poté ministerstvem zemědělství vydány závazné pokyny, které nakazovaly nižším stranickým orgánům, že pokud vesnický boháč neodevzdá svou půdu dobrovolně „*bude třeba při slučování vytlačit vesnického boháče na okraj honů nebo katastru podle scelovacího zákona (§ 94) tím, že jeho půda bude přidělena JZD a jemu přidělena půda náhradní na okraji honů či katastru*“²⁴³.

Později byl přijat trestní zákon²⁴⁴ a trestní zákon správní²⁴⁵. Zatímco trestní zákon byl v otázkách represe vesnických boháčů využíván především na činy, které byly kvalifikovány jako „*závažné projevy nepřátelství ke státnímu zřízení*“²⁴⁶ a byly plně v jurisdikci justičního aparátu, tak trestní zákon správní byl v těchto otázkách využíván mnohem šířeji.

Přestupky podle trestního zákona správního spadaly zejména do jurisdikce okresních a krajských národních výborů. Po vydání trestního zákona správního nařídilo ministerstvo vnitra, aby byly na krajských a okresních úrovních vytvořeny tříčlenné trestní komise. V čele každé této komise měl stát referent pro vnitřní záležitosti. Do působnosti těchto komisí měly dle výnosu ministerstva vnitra, kterým se vydává prováděcí předpis k § 90 trestního řádu správního o trestních komisích²⁴⁷ spadat řízení *a) proti třídnímu nepříteli podle §12 odst. 3 trestního zákona správního, b) ve vše případech, ve kterých má být vysloven vedlejší trest propadnutí jmění nebo zákaz pohybu / 11 odst. 2 písm. a) a c) trestního zákona správního, c) o všech přestupcích, jimž se ohrožuje výstavba socialismu nebo jimž se budí pohoršení veřejnosti, d) ve všech ostatních případech, které jí postoupí referent vzhledem k závažnosti věci*²⁴⁸. Dle pokynů měly

²⁴³ Citováno podle JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. str 65

²⁴⁴ Zákon č. 86/1950 Sb.

²⁴⁵ Zákon č. 88/1950 Sb.

²⁴⁶ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7., str 66

²⁴⁷ 473/1950 Ú.I.I

²⁴⁸ Výnos ministra vnitra ze dne 28. července 1950, kterým se vydává prováděcí předpis k § 90 trestního řádu správního o trestních komisích

trestní komise rozhodovat především o trestech odnětí svobody, které měly být vykonávány v táborech nucených prací. Trestní zákon správní a výše zmíněný výnos ministerstva vnitra spolu s interními pokyny krajských a okresních národních výborů, dal KSČ řadu možností, jak se zbavit vesnických boháčů a přinutit střední a malé rolníky ke vstupu do JZD.

4.6 Otázka půdy vesnických boháčů:

V květnu 1950 se sešlo kolegium ministra zemědělství, aby připravilo podklady pro schůzku předsednictva ÚV KSČ v otázce kulacké půdy. Samotná schůzka kolegia ministra zemědělství měla nejvyšší prioritu. Schůzky kolegia ministra zemědělství se účastnil ministr zemědělství J. Ďuriš, J. Koťátko, J. Macháček, A. Nedvěd²⁴⁹ nebo přední expert na zemědělsko-družstevní právo V. Fábry. Dokument, který byl na schůzi přijat vycházel z několika tezí. První tezí byla zásada dalšího omezování vesnických boháčů. Druhou tezí byla zásada, že politika omezování vesnických boháčů by měla být prosazovaná malými a středními rolníky. Třetí tezí byla zásada, že vesniční boháči jsou nepřátelská třída a musí být proti nim zakročeno. Čtvrtá teze byla požadavek, aby OV KSČ zajistilo odstranění vesnických boháčů ze všech struktur JZD. Dokument byl poté předložen konferenci vedoucích a zemědělských tajemníků krajských výborů KSČ k vyjádření. Předsednictvem ÚV KSČ byl dokument projednán a schválen 30. května 1950. Dokument měl povahu dopisu, prostřednictvím kterého se udílely závazné pokyny, jak postupovat proti vesnickým boháčům. Tento dopis byl rozeslán 16. června 1950 sekretariátem ÚV KSČ všem krajským výborům KSČ pod názvem Řešení otázky půdy vesnických boháčů.

Hned v úvodu dopisu je zmíněno pět zásad řešení, podle kterých by měly krajské výbory postupovat. První je zásada krajní obezřetnosti „*Při řešení otázek omezování a zatlačování kapitalistických živlů na vesnici nutno stále zdůrazňovat zásadu, že má být postupováno s krajní obezřetností a s ohledem na místní poměry*“²⁵⁰. Jakékoliv omezování

²⁴⁹ Všichni vedoucí pracovníci ministerstva zemědělství

²⁵⁰ PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1950. Pardubice: Státní ústřední archiv, 1998. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-51-0. str 96

vesnických boháčů proto mělo být na členských schůzích JZD velmi dobře připraveno, aby mělo podporu převážné většiny drobných a středních rolníků.

Druhou zásadou řešení bylo zachování vlastnických poměrů půdy. ÚV KSČ varoval, že jakékoliv vyvlastňování nebo nucené odkupování půdy²⁵¹ by mohlo vést ke ztrátě důvěry a to především mezi středními rolníky. Z těchto důvodů se proto měl používat institut nuceného pachtu, kde vlastníkem půdy dál zůstával vesnický boháč.

Třetí zásadou řešení byl apel „*přesvědčit vesnické organizace strany a členy družstev o tom, aby vesnické boháče do JZD nepřijímali*“²⁵².

Čtvrtá zásada řešení počítala s přednostním přidělením půdy, na kterou byl uvalen nucený pacht nebo národní správa JZD²⁵³.

Pátá zásada řešení byla rada používat proti vesnickým boháčům institut nuceného pachtu podle zákona č.55/1947²⁵⁴ a slib, že pachtovné bude sníženo ze 3 % na 1 % případně ještě níže.

Dále se dopis věnoval *nejdůležitějším a nejčastějším případům řešení otázky půdy*. Jednalo se v podstatě o pokyny, jak postupovat v boji proti vesnickým boháčům. Znovu byl zdůrazněn institut nuceného pachtu, který měl být používán na všechny vesnické boháče, kteří „*sabotují výrobu anebo se staví nepřátelsky k lidově demokratickému řádu*“²⁵⁵. Pokud vesnický boháč předá dobrovolně svou půdu, měla tato půda připadnout existujícímu JZD²⁵⁶ v dané obci. Pokud v obci JZD dosud nebylo, měla být tato půda použita k založení družstva. Dále se počítalo se slučováním pozemků družstevníků. V případech kdy by pozemky vesnického boháče překážely při slučování pozemků družstevníků, měl být vesnický boháč vytlačen na okraj katastru. Jeho půda měla být přidělena JZD a jako náhradu měl dostat půdu právě na okraji katastru podle §94

²⁵¹ Zde se Československo vydalo odlišnou cestou oproti Sovětskému svazu. V sovětské svazu byl v roce 1917 vydán tzv. Dekret o půdě, který umožnil vyvlastňování půdy kulaků a aristokracie.

²⁵² Tamtéž

²⁵³ Pokud v dané obci ještě nebylo JZD, měla být půda tato půda přednostně přidělena MNV nebo státním statkům

²⁵⁴ Zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu

²⁵⁵ Tamtéž. Str 97

²⁵⁶ Členové JZD měli být přesvědčeni o výhodách plynoucí z přijetí půdy do družstva

scelovacího zákona²⁵⁷. Vysídlování vesnických boháčů mělo být možné pouze ve zvláště závažných případech.

Nakonec dopis řešil situaci, kdy většinu sedláků ve vesnici tvoří vesničtí boháči. V těchto případech mělo být povolováno vytvářet pouze JZD 4. typu.

4.7 Únorové zasedání ÚV KSČ 1951:

V únoru roku 1951 proběhlo další zasedání ÚV KSČ, které mělo za cíl zhodnotit dosavadní vývoj zakládání JZD a předurčit jeho další vývoj. Obecně panovala spokojenost s dosavadním vývojem zakládání JZD, nicméně zazněly i kritické hlasy. Spokojenost panovala především s rychlostí zakládání JZD. Ke konci ledna 1950 existovalo v ČSR už 7110 JZD a z toho 3868 byla JZD vyššího typu²⁵⁸. Negativně se vyjádřil například R. Slánský, který zkritizoval fakt, že do JZD jsou i nadále přijímáni vesničtí boháči.

Další vývoj poté shrnul ve svém projevu K. Gottwald „*Musíme upevňovat stávající jednotná zemědělská družstva a tato jednotná zemědělská družstva převádět na vyšší typy, při vyšších typech rozšiřovat společnou družstevní živočišnou výrobu²⁵⁹, rozšiřovat členskou základnu stávajících jednotných zemědělských družstev. Postupně zakládat nová zemědělská družstva v obcích, kde nejsou. A všude dbát přesně principu dobrovolnosti a názorového přesvědčování²⁶⁰*. Dále mělo být apelováno, aby vesničtí boháči nebyli přijímáni do nově vzniklých JZD a měl jim být i znemožněn odprodej půdy zdarma²⁶¹. Na vesnické boháče mělo být nahlíženo jako na nepřátele JZD „*prodá část svých pozemků, nezbaví se svého nepřátelského kapitalistického smýšlení, svých vykořisťovatelských zvyklostí²⁶²*“.

²⁵⁷ Zákon č. 47/1948 Sb.

²⁵⁸ Z toho 3279 JZD rozoralo své meze a zavedlo společný osev

²⁵⁹ Rozvoj společné družstevní živočišné výroby navazoval na usnesení vlády ze dne 7.11.1950 o rozvoji živočišné výroby

²⁶⁰ Citováno podle, FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956. str 72

²⁶¹ Aby na ně nebylo pohlíženo jako na vesnické boháče a mohli vstoupit do JZD

²⁶² Projev R. Slánského na zasedání ÚV KSČ v únor 1951. Citováno podle JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7. str 83

4.8 Následný vývoj:

Dne 8. března 1951 se sešlo kolegium ministra zemědělství, aby posoudilo připravený dokument s názvem Omezování a zatlačování vesnických boháčů. Výsledkem schůzky bylo přijetí celé řady pokynů, které měly za cíl zničit vesnické boháče. Jednalo se například o zákaz semenářství a šlechtění zemědělských plodin²⁶³, apel na urychlení nuceného „výkupu“ plemenných zvířat²⁶⁴. Dne 2. dubna 1951 poté předsednictvo ÚV KSČ přijalo doporučení²⁶⁵, aby byl co nejvíce využíván institut nuceného pachtu, a to všude tam kde JZD je schopna nahradit produkci vesnického boháče. V obcích, kde dosud nebyla JZD, měl být uvalen nucený pacht na vybraná selská hospodářství. Provozovatelem takto vybraných hospodářství se měly stát místní národní výbory²⁶⁶, které měly posléze pomoci založit v dané obci JZD. Dne 4. května 1951 přijal sekretariát ÚV KSČ usnesení²⁶⁷ s názvem Řešení některých otázek vesnických boháčů. V tomto usnesení ÚV KSČ deklarovalo, že zatlačování a izolování vesničtí boháči by neměli bydlet ve své vesnici a pracovat v JZD, ale měli být „*vysídleni z vesnice a zařazeni do pracovního procesu*“²⁶⁸ *daleko od obce*“²⁶⁹. Dále měly být za neplnění výrobních a dodávkových úkolů ukládány vesnickým boháčům tresty odnětí svobody a vysoké finanční pokuty.

V druhé polovině roku 1951 pokračovalo provádění směrnice schválené na únorovém zasedání ÚV KSČ. Strojní stanice se staly přímo podřízeny mechanizačnímu oddělení zemědělského referátu a jejich kontrolu a řízení dostalo na starost ministerstvo zemědělství. Vyhláškou o organizaci a rozsahu činnosti zemědělských referátů KNV a ONV²⁷⁰ se zemědělské referáty krajských národních výborů a okresních národních výborů staly odpovědnými za provádění zemědělské politiky a stav zemědělské výroby. Dále

²⁶³ Dále mohly být tyto aktivity vykonávány pouze v JZD

²⁶⁴ „*převzít ty dobré krávy a dát jim krávy horší a zároveň jim dát papír, že se rozdíl bude platit za 3 roky*“

²⁶⁵ Na základě dokumentu Omezování a zatlačování vesnických boháčů

²⁶⁶ Popřípadě státní statek

²⁶⁷ Toto usnesení bylo klasifikováno jako přísně tajné

²⁶⁸ Jednalo se především o práci v dolech, průmyslových závodech nebo cihelnách

²⁶⁹ Usnesení sekretariátu ÚV KSČ ze dne 4.4.1951, Řešení některých otázek vesnických boháčů

²⁷⁰ Vyhláška č. 353/1951 Ú. l.

byla vládním nařízením č. 11/1951 Sb. zrušena komise pro zemědělskou výrobu a výkup. V každé obci poté musel být jmenován tajemník místního národního výboru, který měl dbát na budování JZD.

4.9 Akce K:

Už v první polovině roku 1951 můžeme pozorovat velmi nepřátelský postoj KSČ k selskému stavu. Po letních událostech v Babicích situace ještě více vygradovala a KSČ se rozhodla danou náladu ve společnosti využít a přistoupit k tzv. Akci kulak. Dne 22. října 1951 byla podepsána tzv. směrnice²⁷¹ tří ministrů²⁷², která zahájila Akci K. V následujících měsících²⁷³ byli vesničtí boháči a jejich rodinní příslušníci tvrdě perzekuováni²⁷⁴ ve vykonstruovaných procesech. Majetky, které byly v těchto procesech zabráný připadly ve většině případů místním JZD.

5 Od roku 1952 do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953

5.1 Rok 1952:

Hned na úvod roku 1952 ministerstvo zemědělství nahradilo dosavadní provozní řády novými, které měly být lépe zpracovány. Pro družstva 2. typu byl vydán Řád společného obdělávání půdy JZD Čečenice, pro družstva 3. typu byl vydán Řád společného hospodaření JZD Příkazy a pro družstva 4. typu byl vydán Řád společného hospodaření JZD Ředhošť a Přestavky. Pro družstva 1. typu nebyly vydány žádné nové provozní řády, neboť se s nimi nadále už nepočítalo. Ministerstvo zemědělství vydáním těchto nových provozních řádů pokračovalo ve směru, který určil Ústřední výbor KSČ na svém únorovém zasedání. Preferovanými typy družstev se stávaly výhradně družstva 3 a 4 typu. Nově přijatý Řád společného obdělávání půdy JZD Čečenice (2. typ), byl upraven tak, aby přechod na vyšší typ družstevnictví byl snadnější.

²⁷¹ Směrnice o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů

²⁷² Jednalo se o Ladislava Kopřivu (ministra národní bezpečnosti), Štefana Raise (ministra spravedlnosti), Václava Noska (ministra vnitra)

²⁷³ Akce K byla na jaře 1952 na několik měsíců pozastavena, aby mohla být později znovu obnovena.

²⁷⁴ Vysoké tresty odnětí svobody, propadnutí majetku, nucené práce, nucené přesídlení atd...

Dále byly hned v úvodu roku ministrem zemědělství publikovány směrné pracovní normy pro rostlinou i živočišnou výrobu v JZD. Jednalo se o vzor pro družstva a družstevníky jak odměňovat své výkony.

Dne 7. března 1952 bylo vydáno usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády o opatřeních ke zlepšení práce strojních a traktorových stanic. Usnesení upozornilo na vážné nedostatky ve fungování strojních a traktorových stanic a vytklo si cíl „*zlepšení práce STS je stěžejní úkol, jehož plnění bude zajištěno podstatné zvýšení výrobnosti našeho zemědělství a urychlen přechod k novým formám socialistické družstevní velkovýroby*“²⁷⁵. Usnesení jasně deklarovalo, že základní výrobní jednotkou stanice jsou vždy traktorové brigády. Usnesení dále pověřilo výkonné orgány okresních národních výborů registrovat výnosové smlouvy mezi stanicemi a družstvy a kontrolovat jejich plnění. Dále se měly vybudovat střediskové rady STS, které by sloužily jako mezičlánek mezi družstvy a traktorovými brigádami. Usnesení také obsahovalo celou řadu pokynů a doporučení, které měly zlepšit práci STS. Krátce po vydání tohoto usnesení byla přijata vyhláška o úplatách za strojové zemědělské práce prováděné strojními a traktorovými stanicemi²⁷⁶, která měla sloužit jako ceník²⁷⁷ pro STS.

5.2 Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD

Dne 3. června 1952 vyšlo usnesení předsednictva ÚV KSČ a Československé vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD. Zcela jistě se jednalo o jeden s nejdůležitějších dokumentů zemědělsko-družstevního práva, který vytyčil další směřování výstavby JZD a upravoval různé otázky vnitřního života družstva. Předsednictvo a vláda formulovala v usnesení svůj cíl jako „*jít směleji vpřed po cestě budování JZD, získávat v daleko širším měřítku rolníky pro družstevní hospodaření*“²⁷⁸.

²⁷⁵ Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády o opatřeních ke zlepšení práce strojních a traktorových stanic ze dne 7. března 1952

²⁷⁶ Vyhláška ministerstva financí ze dne 17. května 1952 č. 114/1952 Ú.l.

²⁷⁷ Družstva s rozoranými mezemi platila STS výrazně méně

²⁷⁸ Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD ze dne 3. června 1952

Usnesení o upevnění a dalším rozvoji JZD akcentovalo důležitost společné rostlinné a živočišné výroby. Dále konstatovalo, že družstva mají hned od založení vznikat na principech „*společného osevu při rozoraných mezích, společného obdělávání půdy a vybudování společného družstevního hospodářství*“²⁷⁹. Byla také vyzdvihnuta potřeba soustředit se vedle získávání malých rolníků na získávání středních rolníků. Znovu jako už poněkoli káté byla zdůrazněna zásada dobrovolnosti, v žádném případě nemělo docházet *k nátlaku a k chytračení*. Byla znovu zdůrazněna nutnost boje proti kulakovi jakožto třídnímu nepříteli. Usnesení také upozorňovalo, že se nesmí stát „*aby opatření směřující k omezování a zatlačování vesnického boháče postihovala středního rolníka, a aby střední rolník byl zaměňován s vesnickým boháčem*“²⁸⁰. Nicméně kdo je a kdo není vesnický boháč usnesení nedefinovalo, pouze zdůraznilo, že výměr půdy není zdaleka jediný charakteristický znak, který by určoval, kdo je a kdo není vesnickým boháčem.

Usnesení také vytklo několik nedostatků, které budování JZD provázely. V první řadě se jednalo o fakt, že se stále nepoužívala zásada odměňování podle zásluhy. Předsednictvo a vláda se v usnesení shodly, že je potřeba toto změnit a zavést odměňování podle množství a kvality práce. Pokud by někdo pracoval více a plnil nad plán, mohl dostat i *doplňkovou odměnu v naturáliích nebo penězích*. Jako další nedostatek, které usnesení vytklo byly nadměrné záhumenky, které oslabovaly pracovní morálku družstevníků, neboť svůj čas věnovali převážně jim. Usnesení proto zavedlo nejvyšší možnou výměru záhumenku na 0.5 ha.

V živočišné výrobě poté bylo družstvům přikázáno budovat stáje a kravíny, aby bylo možno soustředit veškerá hospodářská zvířata na jedno místo. Velmi byly vyzdvihovány zásady socialistického soutěžení, jakožto metody, která měla pomoci zvýšit produktivitu.

Usnesení o upevnění a dalším rozvoji JZD, zcela jistě znamenalo velmi výrazný krok k socializaci vesnice. Usnesení obsahuje celou řadu pokynů nebo doporučení národním výborům, které poté ve snaze zalíbit se, postupovaly mnohdy i proti zásadám

²⁷⁹ Tamtéž

²⁸⁰ Tamtéž

deklarovanými tímto usnesením. V. Fábry o tom napsal „*Tato směrnice strany a vlády byla, jak se ukázalo později, některými stranickými a státními orgány nesprávně chápána a prováděna. Místo trpělivého přesvědčování malých a středních rolníků byla někdy linie strany o dobrovolnosti družstevního hnutí porušována, překrucována a nahrazována nátlakem a donucením*“²⁸¹.

5.3 Rok 1952 od přijetí usnesení o upevnění a dalším rozvoji JZD:

Zbytek roku 1952 se nesl v duchu linie, která byla určena usnesením o upevnění a dalším rozvoji JZD. Zákonem o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků²⁸² byl zreformován celý výkupní systém. Výkupní systém dostalo na starost ministerstvo výkupu, které bylo založeno dříve téhož roku vládním nařízením č. 18/1952 Sb.²⁸³. Ministerstvo výkupu mělo prostřednictvím okresních a krajských plnomocníků ministerstva výkupu organizovat a řídit výkup zemědělských výrobků. Nový systém²⁸⁴ měl pomoci přechodu malých a středních zemědělců do JZD a zároveň pomoci sankcionovat vesnického boháče.

Na základě přijatého usnesení o upevnění a dalším rozvoji JZD přijalo ministerstvo zemědělství v druhé polovině roku 1952 celou řadu právních předpisů, které měly zlepšit odměňování a organizaci práce v JZD. Jednalo se o vzorové normy pro rostlinou a živočišnou výrobu v JZD, vzor prozatímního domácího pracovního řádu a úkoly, práva a povinnosti odpovědných funkcionářů JZD a zásady odměňování a doplňkových odměn v JZD a zásady pro odměňování vedoucích pracovníků v JZD.

Na konci roku poté byl Národním shromážděním schválen nový zákon o zemědělské dani²⁸⁵ a zákon o pojišťovnictví²⁸⁶, který mimo jiné zaváděl povinné pojištění hospodářských zvířat nebo plodin. Dále byl vládním nařízením č.99/1952 Sb. schválen veterinární řád.

²⁸¹ FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956. str.75

²⁸² Zákon č. 56/1952 Sb.

²⁸³ Vládní nařízení, kterým se zřizuje ministerstvo výkupu

²⁸⁴ Inspirace Sovětským svazem

²⁸⁵ Zákon č. 77/1952

²⁸⁶ Zákon č. 85/1952

5.4 I. sjezd JZD:

Ve dnech 14. a 15. února 1953 proběhl v Praze první celostátní sjezd družstevníků. Jednalo se vsuktku o historickou událost a mezník ve výstavbě JZD. Celostátní sjezd družstevníků měl za cíl schválit návrh nových vzorových stanov. Nové vzorové stanovy byly výrazně inspirovány sovětskou předlohou. Jednalo se pouze o stanovy 3 a 4 typu, s nižším typem družstev se už do budoucna nepočítalo.

Celého procesu schvalování se účastnilo na 530 tisíc družstevníků, kteří na okresních a posléze krajských úrovních vybírali své delegáty, kteří se zúčastnili daného sjezdu. Návrh vzorových stanov byl nakonec celostátním sjezdem družstevníků schválen jednomyslně. Samotné schválení stanov celostátním sjezdem družstev neznamenalo automatickou platnost daných stanov, ale jednalo se o jakési doporučení pro vládu. Celostátní sjezd družstevníků poté vyzval „*všechna jednotná zemědělská družstva, všechny jejich členy a funkcionáře, aby na svých členských schůzích projednali úkoly vytyčené sjezdem a přijali vzorové stanovy jako základní zákon svého družstevního života a upravili podle nich veškerou činnost*“²⁸⁷. Dne 17. února 1953 vláda schválila vzorové stanovy.

Nové vzorové stanovy nahradily vzorové stanovy z roku 1949 a provozní řády družstev 3 a 4 typu. Rozdíl mezi družstvem 3 a 4 typu byl nově pouze v možnosti, rozdělovat v družstvu 3 typu část²⁸⁸ výnosů podle vnesené výměry půdy do družstva. Nové vzorové stanovy výrazně přiblížily organizaci JZD sovětským zemědělským artělům. Bylo výslovně řečeno, že členy družstva nesmějí být *kulaci a jiní příslušníci třídy vykořisťovatelů*. Dále byla podrobně upravena práva a povinnosti členů při sdružování půdy²⁸⁹. Byla také znovu zmíněna zásada dobrovolného vstupu do družstva. Další důležitou změnou byla povinnost odevzdat osivo, sadbu a krmivo, které byly nově považovány za povinný vklad²⁹⁰ družstvu. Nové vzorové stanovy také velmi podrobně upravovaly organizaci a odměňování práce. Nově byly také příslušné orgány družstva

²⁸⁷ Z usnesení I. sjezdu zemědělských družstevníků z 16. února 1953, Citováno podle FÁBRY, Valér. *Zemědělsko-družstevní právo*. Praha: Československá akademie věd, 1956. str 83

²⁸⁸ Maximálně 15%

²⁸⁹ Půda ovšem formálně zůstávala i nadále v soukromém vlastnictví

²⁹⁰ Před přijetím nových Vzorových stanov, družstva tyto věci vykupovala

vybaveny kázeňskou pravomocí vůči členům družstva. Dále nové vzorové stanovy ukládaly povinnost chránit družstevní majetek.

5.5 Zbytek roku 1953:

Na I. celostátním sjezdu zemědělských družstevníků byla družstvům přislíbena podpora od členů vlády. V následujících měsících byla přijata celá řada předpisů, která měla družstvům pomoci, a to především po finanční stránce. Jednalo se o vládní vyhlášku, kterou se vydávají pravidla pro poskytování krátkodobých úvěrů na provozní potřeby JZD²⁹¹, vládní vyhlášku, kterou se vydávají pravidla o financování a kontrole investic a o poskytování investičních a dlouhodobých neinvestičních úvěrů JZD²⁹² a vyhlášku o poskytování záloh jednotným zemědělským družstvům 3. a 4. typu a na plánované tržby za dodávky zemědělských plodin²⁹³.

Nejdůležitější byla ovšem vydaná vyhláška ministerstva zemědělství, kterou se upravuje organizace účetní služby pro jednotná zemědělská družstva²⁹⁴. Tato vyhláška stanovila družstvům řadu povinností při organizaci účetního pořádku. Především ale zřídila institut okresních a krajských účetních inspektorů a instruktorů, jehož úkolem bylo mimo jiné zajišťovat dohled nad hospodařením družstva.

Později téhož roku vstoupilo v platnost vládní nařízení o volném prodeji zemědělských výrobků a o zemědělských trzích²⁹⁵, které společně s vyhláškou o organizaci zemědělských trhů a podmínkách prodeje na těchto trzích²⁹⁶ umožňovalo družstvům volný prodej svých přebytků.

5.6 Prohlášení vlády ze dne 15. září 1953:

Podle prohlášení vlády bylo během první pětiletky v zemědělství dosaženo významných úspěchů. Pozitivně byl vnímán především vývoj JZD. Později na to V. Široký vzpomínal *„jako významný úspěch historického dosahu v naší socialistické*

²⁹¹ Vládní vyhláška č. 99/1953 Ú. l.

²⁹² Vládní vyhláška č. 100/1953 Ú. l.

²⁹³ Vyhláška č. 118/1953 Ú. l.

²⁹⁴ Vyhláška ministerstva zemědělství č. 185/1953 Ú. l.

²⁹⁵ Vládní nařízení č.44/1953 SB

²⁹⁶ Vyhláška č. 231/1953 Ú. l.

*výstavbě, neboť tím byly položeny trvalé a pevné základny socialismu na vesnici*²⁹⁷. Nicméně i v samotném prohlášení zazněla kritika. Kritika se týkala především nedostatečné pomoci poskytnuté zemědělství a porušování zásady dobrovolnosti. Společně s prohlášením vlády bylo téhož dne vydáno vládní usnesení o hlavních úkolech v oboru hospodářské politiky, které předurčilo další směr vývoje budování socialismu na vesnici.

²⁹⁷ ŠIROKÝ, Viliam. K politickým a ekonomickým otázkám rozvoje zemědělství, *Nová mysl*, č. 5/1955. str. 455

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažil velmi důkladně zmapovat proces zakládání JZD a jejich právní zakotvení. V poválečném období je vidět velká snaha KSČ získat přízeň vesnického obyvatelstva, mimo jiné i za pomoci navrhované zemědělské politiky. Nicméně samotné otázce družstevnictví nebyla věnována tak velká pozornost, jakou posléze hrála roli. Je otázka, jestli vedení KSČ už v těchto letech plánovalo takto masivní kolektivizaci zemědělství. Dle mého názoru vedení KSČ v poválečném období plánovalo pouze částečnou kolektivizaci zemědělství a ponechání individuálního soukromého zemědělství v malém rozsahu. Vše změnila rezoluce Informačního byra přijatá 28. června 1948 a Gottwaldova následná cesta na Krym. Druhá polovina roku 1948 byla poté ve znamení příprav k zahájení masové kolektivizace zemědělství.

Samotný zákon o JZD obsahuje pouze 14 paragrafů. Ze samotného zákona nemůžeme vyčíst v podstatě nic o tom, jak by jednotná zemědělská družstva měla vypadat, fungovat nebo jak by měla být organizovaná. Jednalo se v podstatě o „prázdný“ zákon, který měl za úkol vytvořit „základy“, na kterých bude možno stavět. Činnost a organizace jednotných zemědělských družstev byla posléze upravena nařízením č. 75/1949 Sb.²⁹⁸, stanovami a jednacím řádem. Úprava nejzákladnějších družstevních zásad a vzájemných vztahů v JZD byla obsažena až v provozních řádech, které byly navíc vydány pouze formou brožurky. JZD byla tedy primárně vytvářena za pomoci předpisů tzv. nižší právní síly²⁹⁹. Charakter provozních řádů byl navíc minimálně ze začátku velmi sporný, neboť připomínal mnohem více vnitřní předpis JZD než právní předpis. Tento rozpor umožňoval vytvářet JZD vyššího typu a současně zachovávat dojem demokratičnosti. Jednalo se o další z typických znaků v procesu vytváření JZD.

Dalším velmi typickým znakem v procesu vytváření JZD bylo udílení závazných pokynů a doporučení nižším stranickým orgánům na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ nebo pouze na základě výsledků schůzky nejvyšších představitelů KSČ. Velmi často byly navíc tyto pokyny a doporučení klasifikovány jako tajné a mnohdy dokonce odporovaly oficiální politice KSČ.

²⁹⁸ Nařízení ministra zemědělství, kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech

²⁹⁹ Jednalo se o typický znak v procesu vytváření JZD

V průběhu procesu vytváření JZD se také zostřoval boj proti vesnickým boháčům. Z počátku mohli vesničtí boháči do JZD vstupovat volně, ale už v té době vedení KSČ vědělo že *vesnický boháč do družstva nepatří*. Nicméně politiku *vesnický boháč do družstva nepatří* začalo vedení KSČ provádět až po IX. Sjezdu KSČ. Využívaná byla především výše zmíněná forma závazných pokynů a doporučení a ohýbaní platné právní úpravy. Později byly přijaty nové zákony³⁰⁰, které výrazně rozšířily možnosti sankcionovat nepohodlné osoby. Často ale byli sankcionováni i malí a střední rolníci, kteří odmítali vstupovat do JZD³⁰¹. Vše vyvrcholilo v roce 1951 Akcí Kulak.

V průběhu let 1952-1953 se přechází na družstva III. a IV. typu. Neděje se tak žádným zákonem, ale primárně na základě usnesení ÚV KSČ³⁰² a opět pomocí závazných pokynů a doporučení. Současně jsou přijímány zákony a podzákoné právní předpisy, které zvýhodňují družstva III. a IV. typu. Na prvním sjezdu družstevníků jsou poté jednomyslně přijaty nové stanovy. Opět zde můžeme pozorovat snahu o zachování dojmu demokratičnosti, neboť vláda nové stanovy schválila až po jednomyslném přijetí stanov celostátním sjezdem družstevníků

³⁰⁰ Zákon č. 88/1950 Sb. a Zákon č. 86/1950 Sb.

³⁰¹ Jednalo se o typický znak v procesu vytváření JZD

³⁰² Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD ze dne 3.června 1952

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

KUKLÍK, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.

SUCHÁNEK, Jaroslav. Vznik koncepce JZD: vznik marxisticko-leninské koncepce socialistické přestavby československého zemědělství a její promítnutí do právní nadstavby. Praha: Academia, 1972. Studie ČSAV.

FÁBRY, Valér. Zemědělsko-družstevní právo. Praha: Československá akademie věd, 1956

JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7.

JECH, Karel. Soumrak selského stavu 1945-1960. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. ISBN 80-7285-010-5.

PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství : podmínky pro vznik JZD - 1946. Praha: Státní ústřední archiv, 2004. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv).

JUNĚCOVÁ, Jiřina a Jana PŠENIČKOVÁ. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1948-1949. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-23-5.

PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1950. Pardubice: Státní ústřední archiv, 1998. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-51-0.

PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1951. V Praze: Státní ústřední archiv, 1999. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-59-6.

GOTTWALD, Klement. Od února na cestě k socialismu: z projevu na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 17. listopadu 1948. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1948.

Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád).
Praha: Brázda, 1949.

Jednotné zemědělské družstvo: (zákon, prováděcí nařízení, stanovy a jednací řád).
Praha: Brázda, 1950

PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1951. V Praze: Státní ústřední archiv, 1999. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-59-6.

PŠENIČKOVÁ, Jana. Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1952. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. Edice dokumentů (Státní ústřední archiv). ISBN 80-85475-65-0.

ŘURÍŠ, Julius. Hradecký program: [projev ministra zemědělství Julia Řuríše v Hradci Králové dne 4.4.1947]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1947. Knihovna ministerstva zemědělství.

GOTTWALD, Klement. Kupředu, zpátky ni krok: sborník projevů předsedy vlády a dokumentů ze dnů 17.-29. února 1948 : akční program nové Gottwaldovy vlády přednesený v ÚNS dne 10. března 1948. 4. vyd. Praha: Orbis, [1948].

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. Vybrané spisy vo 2 svazkoch. Bratislava: Pravda, 1953

SLÁNSKÝ, Rudolf. Jednotná zemědělská družstva a úkoly strany na vesnici: projev na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa dne 24. února 1950. Praha: Ústř. výb. KSC, 1950.

ŠIROKÝ, Viliam. K politickým a ekonomickým otázkám rozvoje zemědělství, Nová mysl, č. 5/1955

Provozní řády jednotných zemědělských družstev na Velehradě a ve Veleni. [Praha]: Brázda, 1950. Materiál pro zemědělské kroužky ČSM.

Jednotné rolnícke družstvo v Čečínскек Potoni hospodári podľa prevádzkového poriadku IV. typu. Bratislava: Oráč, 1950. Malá rolnícka knižnica.

Družstevní organizace jarních prací JZD v Měrotíně. Praha, Brázda, 1950.

BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech : studie, seznamy a dokumenty. V Praze: Pulchra, 2010. Testis. ISBN 978-80-213-2033-8.

SUCHÁNEK, Jaroslav. Jak spravovat jednotné zemědělské družstvo. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1957.

HOJDAR, Josef a Miloš TEPLÝ. Vesnické družstvo: příspěvek ke studiu československé vesnice. V Praze: Ministerstvo zemědělství, 1948. Časové spisky Ministerstva zemědělství.

Zemědělské družstevnictví včera a dnes. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949. Osnovy přednášek pro kursy lidových agronomů a školení zemědělců v pohraničí.

ZICH, Leoš. Vznik Jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení. 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Soukup, Ladislav.

KAŠPÁREK, Zbyněk. Politická a právní příprava kolektivizace zemědělství v ČSR v letech 1945-1949. 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Soukup, Ladislav.

BLAŽEK, Petr a Michal KUBÁLEK, ed. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-226-7.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

http://grachev62.narod.ru/stalin/t18/t18_274.htm ze dne 11. května 2021

<http://www.ius-wiki.eu/historie/pfuk/cech/zkouska/skupina-b/otazka-35>, ze dne 4. května 2021

<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/obrazova-publikace-klement-gottwald-1896-1953-klementu-gottwaldovi/> ze dne 16. května 2021

3. Seznam použitých právních předpisů

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1945

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1946

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1947

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1948

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1949

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1950

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1951

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1952

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Ročník 1953

Zákon ze dne 9. dubna 1873, č. 70 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech

Zák. čl. XXXVII/1875, uhorského obchodního zákona

4. Seznam ostatních zdrojů

Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa v Praze 25.-29. května 1949

Košický vládní program

Programové prohlášení vlády ze dne 10. března 1948

Usnesení Informační kanceláře „O situaci v Komunistické straně Jugoslávie“ ze dne 29. června [Můj překlad], **originál** [Резолюция Информационного бюро «О положении в Коммунистической партии Югославии» 29 июня 1948 года]

Usnesení sekretariátu ÚV KSČ ze dne 4.4.1951, Řešení některých otázek vesnických boháčů

Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády o opatřeních ke zlepšení práce strojních a traktorových stanic ze dne 7. března 1952

Usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD ze dne 3.června 1952

Důvodová zpráva k zákonu č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev

Důvodová zpráva k zákonu č. č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech

Vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení

Abstrakt:

Cílem této diplomové práce bylo podrobně zmapovat proces vzniku jednotných zemědělských družstev. Dále jsem se snažil charakterizovat základní znaky, které hrály roli v procesu vytváření jednotných zemědělských družstev. Ve své práci postupuji chronologicky od vydání Košického vládního programu až do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953.

První část mé práce je věnována poválečnému období. V úvodu první části se snažím nastínit situaci, která panovala v tehdejší ČSR a akcentuji jakékoliv zmínky o družstevnictví. Dále se pak věnuji tzv. šesti zemědělským zákonům a Hradeckému programu.

Druhá část mé práce se věnuje událostem od Vítězného února až do přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech. V úvodu této části zmiňuji první poúnorové programové prohlášení vlády a zemědělské zákony přijaté 21. března 1948. Dále představuji první poúnorovou koncepci družstva. Velký prostor je poté věnován rezoluci Informačního byra 28. června 1948 a následnému vytváření podmínek pro zákon o jednotných zemědělských družstvech.

Třetí část mé práce je primárně věnována samotnému zákonu o jednotných zemědělských družstvech, nařízení ministra zemědělství, kterým se provádí zákon o jednotných zemědělských družstvech a základním zásadám, na kterých stojí celé zemědělsko-družstevní právo. Konec této části je poté věnován stanovám a jednacímú řádu.

Čtvrtá část mé práce popisuje období od IX. Sjezdu KSČ až do roku 1952. Věnuji se zde především zemědělsko-družstevní politice KSČ. Velký prostor je věnován únorovému zasedání ÚV KSČ 1950 a provozním řádům. Na závěr této části se věnuji otázce sankcionování vesnických boháčů.

Pátá část mé práce se věnuje událostem od roku 1952 až do prohlášení vlády ze dne 15. září 1953, které rekapitulovalo dosažené úspěchy první pětiletky. Zmiňuji zde především usnesení předsednictva ÚV KSČ a vlády Československé o upevnění a dalším rozvoji JZD a následný proces upevňování jednotných zemědělských družstev, který vyvrcholil prvním celostátním sjezdem družstevníků.

V závěru své práce stručně shrnuji vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení. Dále předkládám, že typickými znaky v procesu vytváření JZD byly: používání předpisů nižší právní síly k vytvoření podoby JZD, udělování závazných pokynů a doporučení nižším stranickým orgánům, snaha o zachování dojmu demokratičnosti, sankcionování nepohodlných osob.

Klíčová slova: JZD, jednotná zemědělská družstva, kolektivizace

Origination of the uniform agricultural cooperatives ("UAC") and their legal basis

Abstract:

The aim of this thesis was to map in detail the process of the formation of unified agricultural cooperatives. Furthermore, I have tried to characterize the basic features that played a role in the process of the formation of unitary agricultural cooperatives. In my thesis, I proceed chronologically from the publication of the Kosice Government Programme to the government's declaration of 15 September 1953.

The first part of my work is devoted to the post-war period. In the introduction of the first part I try to outline the situation that prevailed in the then Czechoslovakia and I accentuate any mention of cooperatives. I then turn to the so-called six agricultural acts and the Hradec programme.

The second part of my work is devoted to the events from the victory in February until the adoption of the law on unified agricultural cooperatives. This section begins by

mentioning the first post-February government program statement and the agricultural laws passed on March 21, 1948. Next, I present the first post-war cooperative concept. Much space is then devoted to the Information Bureau Resolution of June 28, 1948, and the subsequent creation of the conditions for the Unified Agricultural Cooperatives Act.

The third part of my work is primarily devoted to the unified agricultural cooperatives (UAC) act itself, the regulation of the minister of agriculture implementing the unified agricultural cooperatives act, and the basic principles underlying the entire agricultural cooperative law. The end of this section is then devoted to the statutes and rules of procedure.

The fourth part of my thesis describes the period from IX. Congress of the Communist Party of Czechoslovakia until 1952. Here I am mainly concerned with the agrarian-cooperative policy of the Communist Party. Much space is devoted to the February 1950 session of the Communist Party of the Czechoslovak Communist Party and the operating rules. At the end of this section I deal with the question of sanctioning the village rich.

The fifth part of my work is devoted to events from 1952 until the government's statement of 15 September 1953, which recapitulated the achievements of the first five-year period. I mention here, in particular, the resolution of the presidium of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia and the government of Czechoslovakia on the consolidation and further development of the UAC and the subsequent process of consolidation of the unified agricultural cooperatives, which culminated in the first national congress of cooperative farmers.

In the conclusion of my thesis, I briefly summarize the establishment of unified agricultural cooperatives and their legal anchoring. I further submit that the typical features in the process of the formation of the UACs were the use of regulations of lower legal force to create the form of the UACs, the giving of binding instructions and recommendations to lower party organs, the attempt to maintain the appearance of democracy, and the sanctioning of inconvenient persons.

Key words: unified agricultural cooperatives, UAC, collectivization